

List za književnost i nauku.

Vlasnik, izdavaatelj i odgovorni urednik: Kristo P. Dominković.

SADRŽAJ

I. * * *	Dr. Kujačić.
II. NOSTALGIJA. Пјесма.	Јаков Шантић.
III. DVA STARA PISMA.	A. P.
IV. МУДРЕ ИЗРЕКЕ.	X.
V. ČUDNA OSVETA.	Irius.
VI. MOJOJ R * * * * Pjesma.	Dr. I. A. Kaznačić.
VII. „O BOŽANSTVENOJ KOMEDIJI DANTA ALIGHIERI-JA. (Kraj).	Walter bar. Lubibratić.
VIII. НЕЗНАЊЕ РЕДА.	Н. В. Успенски.
IX. POZITIVIZAM U UMJETNOSTI. (3).	Dr. Terkvato.
X. SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI. (16). Opet Marojica Kaboga.	A. Vučetić.
XI. НЕШТО О КРИТИЦИ У ОПШТЕ И НАША САВРЕМЕНА КРИТИКА.	Лазар Т. Неровић.
XII. VASPITANJE VOJE.	Jules Payot.
XIII. OOJENE I PRIKAZI. <i>Новий сборникъ статей по славинобъднню.</i>	Erano V. Kulišić.
XIV. ВПЕШКЕ. <i>Književnost — Prosejta. — Razno — Čitka</i>	

„Srd“ izlazi u sveskama od 3 tabaka, polovinom i svrhom od mjeseca.

Rukopisi se ne vraćaju.

Na godinu: Za Austro-Ugarsku kruna 12
 „ „ „ Inozemstvo franaka u zlatu 15

DUBROVNIK.

Srpska Dubrovačka Štamparija B. Pasarića

S R Đ

God. IV.

Dubrovnik, 30. Aprila 1905.

Br. 7. i 8.

* * *

— Др. Кујачић. —

Бјеше баш негдје око девет сати прије подне. Сам у својој радионици читаш Cullerre-ове: *Les frontières de la folie*“, кад ошкрину врата од собе слушкиња, промоли главу и рече:

— Тражи вас некакав човјек.

Упитај шта ће.

— Он жели да вас види и вели да вас нешто пита.

Сигурно ће бити неко да пита за какво своје болесно чељаде, тако сам одмах помислио, јер је то с малим изузетком свеопћи обичај у нас. Болесници ријетко долазе доктору сами, него ако се ко разболи, то долази неко од здравих да упита за „траву“. Болест се распознаје по дугој причи, коју ти сељак почне бог те зна одкад, па пошто исприча онда се обично закуне у потврду да је, што је казао, истинито „е Бога ми све то кажем кô под јеванђеље, па ћеш ми знати, има ли „траве“ од те болести“.

Саћем низа стубе и већ први поглед, којим опазих уз врата снуженог сељака, показа ми, да није обични посао.

— Шта ћеш, мили? упитам га ја.

— Господине, сатро се један, па сам дошао, не би ли му штогод дао. Да опростиш, има три дана, да не иде ни вода ни 'рана од њега, то га мучи, душу му узе, а залуду, био је као најбољи момак у селу.

— Јесте ли га донијели?

— Не, господине, Бога ми; коња се није мого држати а војска је у И. Д., бере јапију за мост, знаш на Смоковац, па сам дотрчо теби, не би ли Бог и ти

— Је ли се сломио гдјегод?

— Оно да речеш није се сломио ниђе, но му је половину тијела од паса доље већ умрло. Од кукова, да опростиш, на ниже не чује ништа за своје тијело. То га да речеш баш и не мучи много но вода, она му душу узме; него за Бога, господине, да му даш какву траву, не би ли му вода одушила. Велики је мученик, господине, севап ти је.

Саставив брзо према томе слику болести, није се било тешко досјетити, да се ствар тиче тешке болести у кичменој мождини, која по потешкоћи лијечења и свом опћем карактеру захтијева најпажљивију болесничку његу и најозбиљније многострано лијечење. Пошто сам по казивању закључио о приближној узрочно — анатомској дијагнози, искрсну ми пред очи тамна и снужена слика несрећног практичног љекара, који мора снагом свога позива у оваким и сличним приликама да долази у додир с оваким случајевима, којим би се знало и могло помоћи, али кад се нема ни гдје ни чиме, тешко се то одазива на осјећај позватаога.

— Ја му не могу, добри мој, ништа помоћи без бонице, коју ето ми овдје немамо, но га носите на У. у боницу, гдје има више згоде и потребних справа за лијечење те болести. Овдје од тога нема ништа. Нити има гдје лећи нити се има чиме, како би требало, 'ранити, једном ријечи, овдје нема ништа удесно, чим би се могло помоћи болеснику.

— Ми, господине, немамо тамо куд; једно далеко, не би га баталион гонио; ми смо сиромаси а толика даљина . . .

— Јадан не био, тамо се, с помоћу божјом, може излијечити, тамо је свака згода за болесника, ту ће он наћи све што му на ум пане, а овдје од тога нема ништа, ни воде му нема ко дати као што треба, па нека то, ја овдје не могу лијечити.

— 'Оћеш да ти право кажем, ми га тамо не ћемо носити, нити имамо рашта, боље нека умре оће, па ако 'оћеш помози, ако ли не ћеш, фала да је Богу. Ти му, господине, пушти воду, друго њега и не боли, да речеш, много.

— Послушај ме, мој брате, што би се мучили и доносили га чак из М. амо, а користи не ће бити. Ја ти кажем, ја му само могу воду пустити, а на У. се може и излијечити.

— Господине, ми ћемо га теби донијети па о твојој души. Ти ћеш радити, ми сви знамо, што мognеш, па нека умре, за то се родио, а ми се у Бога и у те уздамо. Ја одох, но не би ли

ми дао мало дебелог уља у ову бочицу, да му дам, не би ли бар раном изашао.

Узалуд су били моји савјети и одупирања, сељак, отац болесников, није хтио одустати од своје намјере. Вадећи из њедара, додаде ми бочицу од мастила са сукненим комадићем конца око окрњеног грла и веома прљаву као да је с тијем хтио да још даље утврди своје и побије моје мишљење:

— Ми ћемо га сјутра до подне донијети у Бега, ту ће му бити zgodно, он је знаш наш, а и вјешт је око рана и бџника, па ти може помоћи.

Без одговора покорим се Савовој вољи, дам му уље у прљаву бочицу, и он ме остави под тешким бременом тешког осјећаја. „Ти ћеш радити“ . . . „Бего је вјешт око рана, па ти може помоћи . . .“ и т. д. Све су то жалосне утјехе, којим се карактерише положај љекара, који је остављен, да врши свој посао без икаква начина. Није доста радити, него треба урадити. А зар може један љекар вршити свој рад, свој посао без болнице? У ту немогућност, данас ни сумње више нема. Сваки рад, занимање и посао у опће захтијева понављање, допуну, једном ријечи, усавршавање. Без тога све мора да стара и опада. То се особито испољава баш у љекарској струци. Чести су примјери, који свједоче, да човјек, који је знао и радио, тако погине од нерада, у свом специјалном знању, који његову положају одговара, да већ једва може хиним да позна, а и то можда само по том, што је веома грк. Ма колико да чита и теоретски у својој струци да ради, опет без сходне праксе, врло се слабо што прима. И љекар без болнице, то вам је ни мање ни више но пуста и празна форма, која нема баш никаквог значаја ни у ком смислу, осим у томе, што у многим приликама носи плату и броји се неким, управо јадочиновником. Има у зао час и таквих љекара, којим је стало само до тога, да напуне које јаде у свој џеп, а за праксу, особито научну, њима ни на крај памети не стоји, то је за њих девета брига. Књига и свако научно занимање, то су њихови крвни непријатељи. И мјесто тежње, да што више дознаду и науче к сваком новом болеснику и његовим недوماгањима, они се ограничавају само летимичним прегледом језика и бјла, дајући болеснику што било, само да га што прије скину с врата.

WWW.UNILIB.RG — Господине, ми смо га ето донијели.

— Кога? упитах ја, не сјетивши се одмах, о коме се говори.

— А знаш онога, што се сатрђ из М.

— А што сте га доносили? која је корист?! много би боље било, да сте га понијели у боницу на У.

— Ево, ми смо дошли Богу и теби, од воде не може да живи; ми смо у Бега, онога, знаш, те стоји ту горје пут гробља.

— Сад ћу ја доћи, ајте ви.

Пошоше снуждени сељаци, а мени се још јаче истаче пред очи непријатна слика и тешки положај љекара без болнице. Само би један такав случај био доста, па да докаже велику неопходност болнице и с друге стране немоћност љекареву без ње. Болница је народу одма послјије школе. Немајући кад дуго размишљати и јадиковати, све је било јасно, а најглавније, требало је помоћи по могућности болеснику. Узмем катетар и поћем Беговој кући. То није кућа но права коноба. Прећем кроз необично брљав ходник, кроз који вијаше смрад од коњског и другога ћубрета; смрад се тај бјеше сјединио са заударом, који је обичан код сеоске и омање варошке крчме и пивнице. То је смрад специфичног карактера, и на чудо би био и врло ваљан хемичар, док би одредио састав тих непријатних гасова. Од ходника па уз дрвене стубе испред кухиње, која стоји ниже сваке штале или свињског трапа, смраду се придружује сумпорни водоник, који се у изобилу развија у цијелој нашој „обласној“ вароши, особито кад мало по боље угрије. А кад се тек уће у собу, гдје мој болесник бјеше смјештен потпуно се довршује тужна слика неописаних хигијенских удобности, које и нај јачи живот и здравље убијају. Уза смрад који пуни улазак у кућу, ту се још придружује дим од духана, прашина, влага и све друго, што се с интересима здравља коси. И силом немара и незнања, у томе гаду приморан је и жалосни болесник да се лијечи и љекар да узалуд употребљава свој рад и знање. Око мога болесника сједијаше око 30 прљавих и квасних љуцких слика, које се још више унакараћиваху цијелим расадницима дивљег духана, који им под носом гораше. Уљегав у собу назовем „помага Бог“; сви се дигоше и одазваше се заједно:

— Добра ти срећа, господине.

На поду неисказано прљавом, покривеном танким слојевима блата, које се купило свакодневно с нечисте обуће и босијех нога

У посјетилаца ове нове „болничке палате“, лежаше међу двије јасенове палице на испрекрштаном конопцу и на сухом лишћу попратиновом момак од својих 30 година.

Болесник не говораше ништа, но подигнутом на свом попратиновом узглављу главом бјеше упро у ме два своја пуна суза крупна ока. У свију готово болесника очи су, би рекао, веће, а то је може бити зато, да им је још жалостивији поглед, е да би помоћу њега што боље умолили за помоћ, за спасење свог живота. Али мој болесник својим жалосним погледом није ме молио за спасење живота, него је једва чекао, не би ли га што прије макнуо из гада и смрада, у који је јадник упао ушавши у ову нову и беспримијерну болницу. Он је вапио за чистоћом и потребном његом и чинило ми се да у души мисли: дај да сркнем чистог ваздуха па ти прост живот. На питање, гдје му је мука, он ми одговори тихим дрхтућим гласом:

— Пушти ми воду и мичи ме одавде за Бога.

Откријем тијело болесниково; управо није било на њему ништа до једног комадића полу гњиле крпе (остатак од бивших гаћа), која му покриваше само стидне дјелове тијела. Од мноштво сакупљене воде у воденој бешици у доњем дијелу трбуха видјела се гука као глава од дјетета. Помоћу катетра изиђе шест литара воде. Чудновато, како се довија организам у борби за опстанак; да стане 6 до 7 литара течности, гдје у обичним приликама, би рекао, не би стала ни пуна литра.

— Е, хвала Богу, што су справе! а да је у нас остао, ништа му не ћасмо помоћи и ћаше умријети. Ми буковаци ка и друга стока.

— Зато су доктори да добро чине народу, а ми смо ко и други, што велиш, брави.

— Вала Богу господине, зашто не може пустом ниједном ногом да макне? упита један високи држећи дугачки танки удљиковац поред себе.

— Јадан, то му је крв стала, и кад му господин макињама и цклом учини, да крв крене, њему ће одмах бити лакше.

— Можеш ли га, што ти се чини! лијечити, господине?

— Без болнице се овакови болесници тешко лијече, речем му ја стављајући намазани вазелинон катетар.

— То велиш, да га носимо на У. у боницу; а били га тамо боље лијечили него ти, господине?

— Боље да га носите тамо, јер се тамо боље може око њега радити, а овдје гдје ћу и како ћу га ја лијечити, кад прије свега овдје он нема шта јести, нема гдје лећи нити се чим покрити како треба. Ви сте сиромаси па нијесте кадер платити ни у Бега, а камо ли гдје друго, гдје би му згодно било. А на У. као сиромаси не ћете ништа платити.

— Право велиш господине, но га ми нијесмо куветни носити, и оће смо га једва пребачили па га ево тебе и Богу, па шта му буде. Радије смо нека оће умре код тебе, него да га носимо онамо. Ето ту недавно ону ћевојку, знаш, из Осредака, што је ти нешће без другога доктора лијечити, поведоше на У. па нешћеше на њу ни главе окренути, но рекоше доћи други пут.

— Вала Богу, господине, куда та шивка оде? Е, што је пусто чељаде!

— Је ли та справа скупа господине?

— Е, гле обличје, како вода иде, вала Богу, откут се то натаче?

— Како откуд, то је она вода, што је иксан пије па се ту купи. Ето си гледо, кад се чељаде насрка млијека, па одма оће да пушта воду.

— А, господине, што ће рећи, што се вода зауставља? То је баш, коно кад у брава стане вода, па оће да крепа а не ноже да одуши.

— Нека Петре, није брав што и чељаде; браву дај убојног камена или му заварчи, па ево одма здрав, а чељадету ништа не помаже. Ето, кад Баошић није несретнику ништа могло, а још се нешто броје. Приљубити теле и јагње може у зарок.

— Шта он зна, ко и други, само више лаже и безобразан је; али су доктури, боже ми опрости, мали богови. Причо ми је Сава из Јасенове . . .

— Е, Боже ми помози, глете за бога, како је то обличје мого трпјети. Има цијело бурило. Господине, је ли та вода прелазила у цријева?

Пошто пуштих воду опет се окренем сељацима, да носе болесника у болницу. Залуду би било све моје увјеравање и савјети да ми Бего не поможе високом цијеном. Они му даваше 15 новчића дневно само за ложницу, а он иска 30; непогодба мени поће на руку.

— Господине, кад ти велиш, да га носимо у шпедал, но да нам даш штогод, да би му до П. пустили једном још воду, бојимо се не би га жива без тога пренијели. Па кад велиш, ми ћемо га носити; но би ли нам подао писмено и можемо ли до вече у Морачу, па би у сриједу га понијели?

Отпративши свог пацијента вратим се кући и дуго ми се врзла тужна слика јадног сиромашног нашега народа, који је приморан на мукама испуштати своју душу без икакве помоћи ни с једне стране. Како ли је несретноме љекару, који свезаних руку све то мора да гледа и осијећа, да би се могло помоћи, али се нема чиме,

*

Шести дан послје операције, дође ми глас, да је мој Никола, тако се звао мој пацијент, — умро у најгрознијим мукама. Колико ли их још умре без помоћи прије времена само зато, што не могу имати довољне његе!

Колашин. 1904.

NOSTALGIJA.

— Јаков Шантић. —

Далеко су села, планине и горе
И голубље небо домовине драге
И сањиве шуме обале и море
И вечери сјетне, божанске и благе!

Далеко, далско, бескрајно далеко!
Оно топло сунце, што ми живот даде
И све што ј' у њему ужасно и дивно —
Мој дух и срце, сву срећу и јаде!

— Ах, у мом је срцу много сјете — много;
Ћутим — ко да чујем бони плусак кише,
Што расплиња тугу, која суза хоће
Зовући из духа све што има више!

Далеко су села, планине и горе
И голубље небо домовине драге,
И сањиве шуме, обале и море
И вечери сјетне, божанске и благе!...

Leysin.

Ш

DVA STARA PISMA*).

— Priopćio A. P. —

Al P. D. Ignazio Giorgi

Dal P. Ardelio Dollabella della Comp.^a di Gesù. — Meleda.

(Copia)

Jeri 2 del corr.^o Luglio ho ricevuto la riveritis.^a di V. P. in data delli 22 del caduto Giugno. Il memoriale colla prima occasione s'invierà p. via di Venezia da questo Ilmo Monsig. Arc.^o acciò con più sicurezza capiti in Roma, e si riceva qui il rescritto che subito invierò a V. P. p. via di Curzola. Rendo infinite grazie alla sua gentilezza, dell'incomodo che si degna prendere nella revisione del suo Dizionario: suo, perchè dalla sua mano maestrà riceverà i lineamenti più espressivi. Una pitura ritoccata da Tiziano, non dicesi opera dello scolare che

O. Ordelio Dollabella

Družbe Isusove O. D. Ignacijju Đordi — na Mlet.

(Prepis)

Juče, 2 tek. Julija, primio sam priklonito pismo V. O. od 22 proš. Junija. Poslaće se spomenica prvom prigodom preko Mletaka od strane ovoga Presvij. Prag. Nadbiskupa, a to eda stalnije dopre do Rima, i da se amo primi odgovor, što éu odmah V. O. poslati preko Korčule. Velika hvala Vašoj učivosti na mucu, koje ste se dostojali prihvatiti u pregledańu Vašega riječnika: Vašega, jer ée od Vaše ruke primiti majstorske i izrazitije crte. Slika, koju je Tiejjan popravio, ne zove se djelo učenikovo kog je sastavio; a ja, kako sam Vam u dru-

*) Iz nekog starog rukopisa, volanta, ova sam dva pisma prepisao, neka bi služila za boje poznavanje prilika kniževnih one dobe, a ponajviše da se uvidi kakav je utjecaj imao naš slavni Đordić u izdavańu Dolabelina riječnika. Na čelu ovoga pisma stoji zabilježeno *copia*, biće da je prepis iz originala, koji se već izgubio, ili možda gdje zametnut stoji. Ali je svakako mnogo star ovaj prepis, te siguro savremen Đordiću i Dolabeli, što se bjelodano vidi iz samoga rukopisa, kojega je i crnilo već na mjesta hartiju probilo da je preveć teško čitańe.

l'abbozzò: ed io come nell' altra mia le scrissi, p. debito di giustizia e di gratitudine, e per far eredito all'opera confesserò al lettore essere stato il Dizionario rivisto, emendato e accresciuto da vocaboli da P. D. Ignazio Giorgi. Con tal protesta chiuderò la bocca a qualche uomo, e se vi sarà qualche critico ardito, tocherà a Lei difendere la sua opera. Mi par di vederla soridere: forse non ho pensato bene? Giubilo ch'ella pensa dar alla luce le sue opere Illiriche. La prego nelle voci usate da N. P. nella vita di S. Benedetto, e nella Mandalena citare l'autore, com'ho fatto dell'Osmano, e d'altri: e ciò la prego di cuore. Non le fo fretta, come mi comanda; ma son spinto da questo Monsig.^o Arciv.^o che desidera stamparlo quante prima si può. Già egli ha ottenuto la licenza in Venezia d'aprir qui in Spalato la stamperia, ma finché si ponga in ordine passerà credo qualche mese. Riverisco divotam.^o di cuore V. P. e perchè delle composizioni del Sig.^o Giordani non ho potuto per ora qui trovare altro che due sonetti, questi le trasmetto annessi alla lettera. Intanto mi raccomando alli suoi santi Sasrifiej; e sempre ai suoi stimatissimi comandi mi professo.

gom pismu priopćio, radi dužne pravde i harnosti, te da pskoči cijena djelu, čitaoeu ću javiti, da je riječnik pregledao, pročistio i riječi nadometnuo O. D. Ignazio Đorđi. Takovom izjavom začepit ću usta kojemu čovjeku, i da bi se našao kakav smjeli kritičar, trebaće da se i ozovete za svoje djelo. Čini mi se da Vas vidim gdje se smijete: zar nijesam dobro promislilo? Radujem se da mislite objelodaniti svoja srpska djela. Molim Vas da, kod riječi te ih upotrebljuje V. O. u životu Sv. Benedikta i Mandalene napomenete auktora, kao što sam glede Osmana i drugijeh sam uradio; a to Vas od srea molim. Ne velim da se žurite, kako mi zapovijeda; ali me stiska ovaj Prag. Nadbiskup, te želi da se tiska što prije. On je već dobio dozvolu iz Mletaka da otvori tiskarnicu ovdje u Splētu: Ali dok sredi, mislim, proteće još koji mjeseć. Od srca pozdravljam V. O. A glede sastavaka gosp. Giordani, nijesam mogao da nadem dosle amo neg samo dva soneta, te Vam ih šalëm uz pismo. U toliko se preporučam Vašim svetim žrtvama, a vazda se Vašoj časnoj zapovijedi odazivam.

Risposta del Rm̄o, P. Ab.º D. Ignazio Giorgi

Al P. Ardelis Dollabella Comp.ª di Gesù. — Spalatro.

Se non mi fusse nota la sincera affezione, che V. R. mi porta: crederei ch' in questa sua stimatissima delli 12 Luglio, allettandomi ella con tante promesse onorevoli a proseguire la correzione del suo Dizionario, avesse dubitato, se io sapea senza interesse servirla. Ma ciò in veruna maniera non credo, e tanto maggior.º quanto così a me è manifesto, che si fatte proferte sono unicam.º effetti del suo buon cuore: come a Lei, che ogni fatica mia resti abbastanza appagata col solo incontrar il di Lei gradimento. Non nego, che nella sud.ª emenda ed accrescimento del libro provo travaglio non mediocre, sì per la gran mole dell' opera, sì per l' infinite minuzie, che per entro vi sono da esaminarsi, sì ancora, perche interromper mi conviene ogni altra applicazione di genio: nondimeno son' invitto a condur l' impresa al fine: ed eziandio che mi abbia a costar molto tempo e sudore, mi pareranno piacevoli, et pauci dies prae amoris magnitudine. S'arresterà forse Ella a

Odgovor Preč. P. Abasa D. Ignacija Đorđi

O. Ardeliju Dollabella Družbe Isusove. — Splet.

Da ne poznam iskrenu prijaznost, te V. P. napram mene goji, pomislio bi, kad u pismu Vašem u od 12 Julija mene blazniste tolikim časnim obećanjima e da bi nastavio popravljane Vašega riječnika, da ste sumjali, bi li Vas ja bez koristi znao da poslužim. Ali to nipošto ne vjerujem, i toliko veće, što kako je poznato, tolika obećanja proističu samo od Vašega dobrog srea; tako i Vama, da svaki moj trud obilato je isplaćen samo kad Vama godi. Istina je, da kod rečenih popravaka i povećanja knjige prilične muke vidim, bilo radi velikog opsega djela, bilo radi nebrojenih sitnarija, te ih je red tu pregledati, a i s toga te vaļa da pretrgnem svaku drugu genijalnu zabavu: ipak čvrsto stojim da pothvat koneu privedem, pak baš me stalo mnogo vremena i truda, izgledaće mi kao zabava, i malo dana radi velike ljubavi. Vi ćete se možda ustaviti pred

questi concetti, che le parrano ricercati: non però lo faccia, che in coscienza son dettati da una più che schietta sincerità. Fin qui ho parlato quant' al mio dovere, or all' utile di V. R. mi volgo, e le ricordo essersi per avventura ella ingannata nell'elezione avvegnacche io, con tutto mi riconosca poco abile in ogni cosa, per più meritarne l'ubbidisco alla cieca. E giacche V. R. paragona i miei ritocamente a quei di Tiziano; potrebbe accader tutto il contrario, e la mia penna esser come i penelli de pitori dozenali, che col porvi mano a una parte di pittura eccellente, la fanno tutta scader di prezzo. Proseguirò con tutto ciò con diligenza ad adempire i di Lei comandi sicuro che il balsamo caderà sopra la sua prudenza, non sopra l'osservanza mia, che anzi dovrà esser comendata e per quel travaglio sofferto in servir chi dovea, e per la credenza di non poter fallare persona cotanto savia e circospetta. Le rendo moltiplicate grazie per la cura che ha del memoriale: e poichè l'ha così ben appoggiato, sia contenta di avalorarne la spedizione, e ottenutosi il Rescritto a suo tempo lo indirizzi a Curzola, no-

ovim mislima, te će Vam izgledati kao izvińavańe; ipak ne radim tako, jer po savjesti proizviru iz čiste iskrenosti. Dosle sam govorio o mojoj duńnosti, a sada ću se osvrnuti na korist V. P. te Vam opańam da ste se Vi možda prevarili u izboru, pońto ja, premda se smatram malo sposobnim za koju bilo stvar, a da budem više zasluńio, eto ću Vas sĺepaćki posluńati. A dok V. P. prispodabĺa moje popravke Tizianu, moglo bi se protivno dogoditi, te moje pero moglo bi da bude kao kist prostijeh slikara, koji, kad se dohvato dijela kakove izvrsne slike, urade da joj spane eijena. Sasvim tim marĺivo ću nastaviti ovrńeńe Vańih zapovijedi uvjereńem da će balzam saći na Vańu razboritost, ne na moju uslugu, koja će paćek biti pohvalena i radi truda pregorjena za duńno sluńbovańe, i radi uvjereńa da ne mońe pogrijeńiti osoba toliko mudra i obazriva. Mnogo Vam zahvalivam na pańńi radi spomenice: a pokle ste je tako dobro podaprli, budite zadovolni da će jamaćno biti poslata, a kad se dobije reskript adresirajte ga na svoje vrijeme u Korćulu, i bań na Gosp. D. Ghericeo. Joń Vam zahvalivam na so-

minatam.* al Sig. D. Ghuriceo. La ringrazio ancora per li Sonetti d' Agostino Giordani raccomandandole di non intralasciar la diligenza per averne degl' altri. Manteghi il Sig. Iddio nella Sua grazia e in perfetta sanità V. R., affinchè la nostra Dalmazia goda lungamente i frutti del Suo zelo; mentre con tutto l'affetto la prego à esser memore di me nè suoi S. Sacrifizj, e a tal fine le racordo che sono.

netima Agostina Giordani sa porukom da mi i drugijeh prigodno nabavite. Podržao Vas Gospodin Bog u svojoj milosti i u dobru zdravlju, eda bi naša Dalmacija za dugo uživala plodove Vaše gorljivosti: dok Vas srdačno molim da se mene budete sjećati preko Vašijeh svetijeh posvetilišta, i za to Vam napomiñem da jesam.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

— x. —

1. Частохлепље је бојажљиво кад тражи, а охоло и смјело куд је нашло.

С. Гргуур.

2. Између свијех умјетности музика је најдивнија јер је најнеодређенија. Ви можете одјенути тијелом: појмове ријечима, свјетлост на платну, облике у камену, али не можете ухватити звук, — Кајдано је краљество неизмјерно као појмовно краљество — још више, то иде преко појмова и ствара вам неке, које ви сами не знате да себи објасните.

Таркети.

3. Проучите разне сталеже, за које могу да вас одреде рођење и одгој; посавјетујте се са својом наклоности прије него изаберете. Оно што квари човјеку срећу и глас, то је кад се ода занату, који му не пристоји.

Бакон.

4. Сликарство треба да буде мукло пјесништво, а пјесништво гласно сликарство.

Плутарх.

ČUDNA OSVETA.

(Iz talij. po Irius).

— Hoće da je vjenčam.

— A ti je vjenčaj.

— Ali paka....

— Što paka?

— Da... zar ne znaš? Antonijeta me voli, voljela je i voli će samo mene, od toga sam siguran... Ali što ćeš, imao sam oko ne jako malo truda, te....

— Što?

— Ne bi htio da, kad mi bude ženom...

— Vidi se da ti ne poznaš žene, i odviše lako sudiš o Antonijeti, koja je pogriješila radi velike ljubavi, i kojoj, kako znaš, vala da se mnogo oprost... Načmi onu bocu maraškina, napuni dvije čaše, zapali lulu, podjari ogañ, te se zavali u taj meki nasloñać i čuj ovu pripovijest.

— Ti si uistinu čovjek pripovijedaka!

— Dragi moj — dogodajima prosuđuju se događaji. A ti ćeš paka učiniti kako te bude volja.

1. Čudna odluka.

— Sigurno Kamila ne nada se da će me tako brzo vidjeti, a zanago niti saña da će ona uresiti svoj vrat sa onim nizom bisera što prije mojega odlaska toliko požudno ogledaše na prozoru zlatara Šimuna. Draga Kamilo! Zar sam mogao a da joj ne dam ovaj znak moje ljubavi, iza kako sam za osam dugih dana morao da je ne vidim i kad sam za ovo vrijeme sretno dokončao onaj moj posao, što mi je donio toliku dobit?

Tako je sâm sobom govorio Robert Dimartel, upućujući se prama jednoj od najljepših kućica ulice S. Andrije.

Robertu bijaše 35 godina, — neženjen; trgovački poslovi, sa kojima se katkad bavio, služili su mu više za zabavu, nego u svrhu da umnoži svoje imañe, koje i onako bijaše više nego dostatno.

Kamila bijaše lijepo djevojčice od dvaestak godina. Kći zaslijepljenih roditelja, koji u prekomijernoj svojoj ljubavi prama njoj, uzgojiše je kao da je najbogatija baštinica a ne kao što bijaše kći siromašna činovnika. Ostade sirotom u onoj dobi kad djevojčica ima najveću potrebu majčinog svjeta i obrane, u onoj dobi kad je život pun zamaka i zavađanja, te na žalost započe i ona svoj život od žene sa jednom pogreškom i ako plemeniti osjećaji nezine duše ostadoše neoskvrnuti. Od tada jedino nezino uzdanje, jedino čeznuće i vapaj bijaše: preporođenje; i tako moćno bijaše to čeznuće srca nezinoga, da bi ona bila bez oklijevanja ostavila Roberta, svojega bogatoga i uglađenoga zavodnika, a poslala bi za selakom, pravim starcem, prvim, bio ko bio, koji bi joj samo ponudio redovito vjenčanje — hrid o kojoj se mnoga ženska krepost lomi. —

Ima na ovom grubom svijetu dosta ljudi, koji se služe obećanjem ženidbe kao sredstvom za svoje opake namjere, obećanje koje redovito prekrše iza kako svoju namjeru izvrše; a tako izdajstvo, nažalost, mješte da im služi za porugu i prezir, još im izvojšti neki ugled, neku slavu.

I obećanje ženidbe bijaše obični način kojim se služuše Lav Berneri — mladi pjesnik, kojemu muze u svem njegovom životu ne bijahu nadahnule već cigli jedan sonet. —

A sâm Bog zna broj nesretnjica što se dadoše zavesti od onog ciglog soneta i od onog obećanja Lavova.

Slučaj htjede da se Lav namjeri na Kamilu, koja ni malo ne hajaše za sonet, ali za to mnogo za obećanje.

Lepost Kamilina bijaše tako općarala Lava, da se on zakleo da će ona sjajna lepotica okruniti njegovu don Žuvansku slavu.

Da to postigne, postade Lav jedan od najtjesnijih prijatelja Robertovih: a to je i najobičniji način u tim stvarima.

Ali povratimo se Robertu, koga ostavismo malo koraka daleko od neke kućice u ulici S. Andrije; kućica koju negova ljubav za Kamilu bijaše uresila svim lepotam što su mogle da učine ugodnim zatvor njegove lubeznice. Roberto, približavajući se toj kućici, ćutijaše — kako mu silno sree kuca u prsima. Nije on bio novak u ljubavi, naprotiv bijaše on u obilju iskusio život neženje. Ali nikakova žena nije se u njegovoj misli mogla

da usporedi sa Kamilom i sam sebi morao je da prizna da ovoga puta u sreću njegovome bijaše nešto više do zadovoljne taštine. — Bilo, je mjeseca Oktobra: na torņu je tek odbilo osam ura u večer. Slaba svjetlost koje gradske svijeće na ulici, dopuštala je da se istom što vidi putem.

Ali to nije zapriječilo da Roberto ugleda Lava, koji kucaše na ona ista vrata prama kojima bijaše se zaputio i sâm Robert; niti da vidi kako se ta vrata otvoriše i zatvoriše, te da opazi dvije sjene koje se orisaše na zavjesi jednog prozora na prvom podu.

Roberto, budući već prije svog odlaska sumňao o namjeram svog novog i žarkog prijatelja, bijaše vruće preporučio Kamili da mu ona ne otvara niti svoje srce niti svoja vrata.

Kako se je Kamila odazvala toj preporuci već vidjesmo. — Prevaren sam! bi prvi usklik Robertov. Drugi vapaj duše njegove, bi vapaj za osvetom.

I već bijaše navalio na vrata, da ih silom sruši, kad mu ne bi bila otvorena dobrom voljom. Ali je misao u ovim slučajevima brža od muñe: u času kad ruka Robertova uhvati da zazvoni, on se zaustavi.

— Što ovo ja činim? zar ću da ubijem Kamilu? — ta sutra bi morao pred sud kao ubojica, te u najpovolnijem slučaju, kad bi se uvažile sve one okolnosti koje bi mogle da opravdaju moj čin, ipak bi dobio nekoliko godina tamnice.

Ovo razmišljanje umiri mnogo njegovu uzrujanost.

— Čekaću da Lav izide: isćuškaću ga; sutra će mo se potući i ubiću ili ja nega, ili on mene.

Ali ovu ratobornu misao, ukloni opet ovaj razlog.

— Ubije li Lav mene, a onda gdje je moja osveta? Usmrtime li ja nega, onda sam kaznio samo jednog krivca, i to onoga koji je najmañe kriv.

I Roberto koracaše tamo i amo ispred vrata u takovom stanju po kome se je moglo da razabere kakova ga strašna uzrujanost bijaše obuhvatila.

— Nemam zaboraviti da bi se ipak našao u grubom škripcu; jer, budući da bi ja bio onaj koji je izazvo Lava, nebi mogao da se uzdam u kakovo pomilovanje sa strane suda.

Robert u jadu svome udaraše nogami o tle, kao da je mahnit.
— Oh kako su sretni ožeñeni ljudi! kakovih skupocjenih prava imadu oni, što im oblakšavaju teški lanac ženidbeni! Da sam Kamilin muž, imao bi pravo da mi se otvore ona vrata, imao bi pravo da udem u one odaje, imao bi pravo da ih obojicu žrtvujem svojemu bijesu . . . Da, pravo, jer u ovomu mu slučaju zakon opravdava a sudac ne osuđuje . . . Oh, Kamilo! Kamilo! zašto ja nijesam tvoj muž!

Sutrašnji dan, oko podne, Roberto, potpuno umiren, ali blijed i sa upalim očima radi neprospavane noći, ode do Kamile, a ona, kad ga vide, zavikne u čudu.

— Ti ovdje, dragi moj? Činio si mi razumjeti da ćeš za duže vremena poći! ja ti se nijesam nadala nego do osam dana.

— Osam bi mi se još dana bilo činilo osam vjekovâ, odgovori Robert. S toga sam naprô sve sile da pospiješim i dovršim posle, misleći — može biti da se u tome varam — da ćeš mi biti zahvalna radi toga.

Kamila se zaerveni i ne reče ništa. Ona je znala kao i sve žene, da mučañem sakrije svoje misli, ali nije znala, kao mnoge druge da ih zataji himbenim govorom.

Roberto joj pokaže škrabicu, što je dan prije htjede onako veselo da joj daruje.

— Niz bisera! uskliknu Kamila ganutim glasom.

Bijaše li ovaj usklik prouzročien od veselja, ili pak od kakve tajne grižñe što se je u njoj budila?

— Ovo je onaj isti niz, reče ona, što sam ga neoprezno gledala pred tobom u zlatara Šimuna. Roberto, ja neću da se ti za mene upropašējuješ; primi natrag ovaj dar . . . on je odviše lijep za tvoju milosnicu!

— Ali neće biti odviše za moju ženu, hladno ali ozbiljno odvrati Robert.

Kamila i ako ne shvati hladnoću, dobro shvati smisac ñegovih riječi.

Ñoj pade škatulica u skut i čvrsto pogleda Roberta, kao da hoće da ga pripita, da li bijaše dobro razumjela.

— Da uredimo sve potrebite stvari hoće nam se jedanaest dana; dvanaesti pak dan, računajući od danas, ti ćeš Kamilo biti mojom ženom i dobićeš moje ime.

Razjašneće bilo je odviše očito a da bude moguće dalje sumnjati. Kamila, svladana od pustog ganuća, pade na koljena: ona pokri lupcima i obli vrelim suzama Robertove ruke.

Brzo se onda podiže blažena u lieu.

— Primam tvoju ponudu! reče ona. U nežinom glasu, u nežinom pogledu, bilo je videti neko uzvišeno nadahnuće.

— Ludovane! pomisli Roberto o sebi.

2. Kako se muž srdi što mu je žena vijerna.

Vjenčanje je bilo upravo dvanaesti dan iza onog dogovora. Odmah iza vječanja pozove Robert vratara k sebi:

— Ne zaboravi, Jero, da će ti listovi gospodini biti plaćeni, svaki su dvaest kruna, ako ih tajno meni predaš. Kad vratar izide, dođe red na sobaricu.

— Spomiñeš li se Rozino, uz koje te uvijete namjestih uz gospodu?

— Spomiñem.

— Imaj oko na sve i posvuda. Gospoda ne smije da izusti riječ, da napiše ni samo jedno slovo, ili korak da učini a da to meni odmah ne javiš. Ja ću petrostručiti tvoju platu, budem li zadovoljan s tobom: ali pri prvoj nemarnosti otpustiću te. Kad osta sâm reče:

— Moje su uredbe dobro učinene: neću vele čekati.

Ali prode mjesec dana. Nikakova žena ne pokaza se tako ljubezna, tako puna milovaña prama svojem mužu a toliko prama samoj sebi stroga i umjerena, kao što Kamila kroz ovo prvih trideset dana iskušavaña.

— Jeru se nije prikazala zgoda da niti jedanput dobije dva-deset kruna. Rozina izgubi nadu da će joj se plaća potrostručiti.

— Hoće da me obdari medenim vjenčanim mjesecom, pomisli Robert, smijući se. Ali posmjeh gorki izdavaše njegov ijed: biti ću ustrpljen, neće dugo trajati a da joj krinka ne padne sa lica.

Iza Kamilinog vjenčanja, Lav se nije više pokazao u Robertovoj kući. Ovaj, čije se osnove ne slagahu sa tom osutnosti, pode sâm u stan tako zvanog svog prijatelja, da ga uvjери o svojoj odanosti i neograničenom prijateljstvu, te u ñemu

uzbudi povjerljivost. Ali kako se začudi kad doznade, da već od mjesec dana bijaše Lav otputovao, niti se išta znadijaše o njegovu povratku, koji se baš činaše vrlo, ma vrlo dalek.

Vraćajući se kući, bijaše Robert jako zlovoljan, a ta se zlovolja izlijevaše na jednu ženu, ali samo lubezne riječi bjehu Kamilin odgovor prigovorima muževlevim.

— Sve to nije nego lukavost i himba, mrmlašše Robert; nego kako mu drago se ona znala pričiniati, mora da dođe čas u kome će se izdati.

Dani su prolazili, prolazile nedjele, ali čas očekivani od Roberta ne nadode.

Roberto je mislio da se Kamila i Lavom dopisivaju: ali kako se je moglo to da dogada? Sigurno listovi ne padahu u ruke Jera, a Rozina nije još mogla da nađe ništa čim da osumniči svoju gospodu.

-- Nesreća! govorio je Robert pun jeda; kad mi je bila zabranjena osveta, onda je bila zgodna; sad, kad imam pravo na osvetu, mañka mi zgodna.

Nalućen radi ovakog razočarañia, bivaše Robert svaki dan suroviji u svom postupaću, samovoljniji u svojim zahtjevima, nepravedniji u svojoj srǒbi. Bilo bi se reklo da mu je namjera činiti da Kamila iskusi malo po malo onu osvetu koju ne mo-gaše da na ñoj ovrši najedanput. Ali niti nepravde, niti opreke, niti neprestani prigovori nijesu mogli učiniti da ona ni za čas izgubi onu poniznost, ono ustrpljenje i lubeznost kojima bi ona susretala Roberta. I Roberto nije mogao nikako da je nađe u pogrešci ma bilo kojoj.

— Nije lijepo tvoje prijateljstvo sa Cecilijom.

— Zar ima koju grubu manu, ili imaš da joj što prigovoriš, mili moj?

— Ima to, da je ne mogu da trpim, strašno mi je mrska, i želim da s ñom ne budeš više imala posla.

— Poslušaću te. Žena ne smije da ima za prijateljice čeljad koja nijesu po volji svojemu mužu.

Drugi put uđe Robert naglo u odaje ženine:

— Reci mi što znači sve ovo? Jer sam se ja neoprezno odao iz kuće za dva dana, a ono sve u kući mojoj-razbacano

i uneredeno. Sve pokućstvo iz moje radionice prenešeno u ložnicu a da me nitko niti upitao nije.

— Prosti, mili moj; čula sam da si tu onomadne izrazio želju da se tako učini, jer da bi bilo udobnije; s toga sam mislila da će ti milo biti iznenađenje što sam ti pripravila za tvoje osutnosti.

— Ti si čula! ti si mislila! ti si pripravila! To znači gospodo moja da se vama hoće promjene, i da se služite mojom osutnosti da ugodite tome svome nagonu. Ali te promjene nijesu meni po čudi i molim vas, da se ončas moje odaje uredi onako kako bijahu prije.

— Roberto, nemoj se jediti, ako sam brzo učinila tu ludost, budi uvjeren da ću je još brže popraviti.

I da se to učini što prije, preuzme ona to preuređenje svojom rukom.

Nekoliko dana iza ovoga događaja bilo je u kući Robertovoj sve u velikom poslu: na jednim kolima bijaše donešeno mnoštvo stvari da se nakiti kuća; vjenaca, cvijeća i štošta drugoga. U velikoj se je dvorani čulo kako majstori udaraju koračima, prebivajući po zidu nakite. Kuharica Marta trčala je neprestano od bazara do kuće a od kuće do bazara; imala je i pomoćnikâ a u nezinoj kuhinji čuo se je isprepleteni štropot lonaca, plitica i pištaće različitih peciva i jela. Kamila bijaše zatvorila svoje ormane i svoje škrinje te izabirala odjeću i nakite, sad uzimajući jedne i kušajući na sebi, sad opet odbacujući ih te tražeći druge, neodlučna da li će izabrati odijelo plavo ili ružičasto, da li biser ili alem kameće i ne nalažale ništa što bi je moglo uresiti kako bi ona htjela. Rozina zapijehana, oznojna, trčala je od dućana do dućana, od švele do modiste, od zlatara do mirodijora. Roberto, koji izrana bijaše izašao iz kuće i kog se nije očekivalo već za objed, dode iznenađeno posred ove vreve. Marta bi prva na koju naide.

— Kako si to zažarena i zaposlena! kakav je to žamor u tvojoj kuhinji!

— Oprostite gospodaru, ali nemam kad da se razgovaram; moje peći prešno me čekaju.

— Tvoje peći!

— Ma da! znate da ste za večeras naredili veliku gozbu za svoje prijatele.

Roberto unide u veliku dvoranu.

— Oh! moj Bože kakvo čudo od vjenaca, evijeća, zavjesâ. A što je onaj katafalak?

— Ma jedno pozorište, odgovori mu radnik.

— Pozorište! Ma čemu to?

— Za igru koja se ima da prikaže večeras.

Roberto pode u sobu Kamilinu; pun je srğbe, ali je duši u sebi, jer neće da se izlaže pred svom onom tuđom čeljadi.

— Što znače sve ove priprave, Kamilo? Gozba, predstava, svečanost u kući mojoj! Svečanost koju ja nijesam naredio!

— Ma ja sam imala da se za sve ovo brinem, ti imaš samo da se veseliš i uživaš.

— Ali molim te govori bistrije; nijesam vičan da odgo-netam zagonetke.

— Ma zar ne znaš Roberto da je danas 20 decembra.

— Pak što?

— Zar to nije tvoj rođendan?

Te riječi imale su da ublaže ijed ñegov, ali ga one gore raspališe.

— Ova svečanost ne smije da bude.

— Ali zašto, dragi moj? upita naglo Kamila, nemirna i u strahu da se ne bude zbila koja nesreća.

— Zar... jer mi odlazimo do dvije ure; idemo u naš za-selak Cvjetano-Pole.

— Ali u sred zime!

— Najlepša su ovo doba za uživañe prirode.

— A velika dvorana koja je već nakićena! A pozorište?

— Nek tvoji radnici razmetnu sve što su učinili.

— Ali moji gosti, koji se sad već oblače i pripravlaju da nam dođu?

— Tvojim gostima otkaži gozbu, nek se svuku i ostanu u sebe doma.

Kamili su vrcale suze, ali ne učini mužu nikakove pri-mjedbe.

— Čula si me, reče Robert suhim i oštrim glasom; dvije ure nek budu dosta da išezne svaki trag ovijem pripravama.

— Do dvije ure naći ćeš me pravnu da pođem s tobom, reče ona potpuno razabrano i mirno.

Iste večeri, obučena u putnoj odjeći, pred tužnim ognjem od zelena drvla, u jednoj goloj i tamnoj dvorani, u zabiti pustog jednog sela, čiju samotiñu prekidaše samo urlik ledenog vjetrova, te pred Robertom, koji mučaaše, stajaaše Kamila sañajući o sjajnim nakitima, o svjetlim dvoranama, o udvarañu mladića, o zamamnoj glazbi; ali na ñezinom lieu nije se moglo ništa da opazi od svega toga, ne samo, već je ona još nalazila riječi punih miła i ljubavi, da razvedri naoblačeno čelo svojega muža, da razveseli ono smrknuto ñegovo lice.

3. Zadñe kušñe.

I tri mjeseca prodoše u ovoj dremežljivoj jednoličnosti, u ovoj osamñenosti pustiñaačkoj, pod onim mrkim nebom. Život bi oni sprovodili ili sjedeći pred trpezom ili ćuteći u jednom kutu pred ognjem: bilo je to i previše a da ne umreš od sićije. Nikada se Kamila nije potužila, nikada što drugoga zaželjela, barem pred svojim mužem.

Ali ta odanost, ta poniznost sve su više budile u Robertu jarost i nezadovolstvo. Imao je da se ponami. Jednog dana, kad termometar pokazivaše osam stupaña ispod nišice, prohtjede mu se da zajedno sa Kamilom pođe u lov na divokoze. Strastven lovac i neumoran u hodu, preskakivaše on hitro i vješto jaruge i mede, zavirivaše lako u grmje a da se ne obazre na Kamilu, kojoj trñe odiraše meke ruke i ñežno lice. Jadna žena, tajeći svoju bol, nalazila je još naćina da se našali o bolnim zgodam ove mahnite trke.

Medoro, Robertov kućak, u nećem pogriješi, a gospodar ga oštro kazni.

— Molim te, dragi moj, oprosti mu. Ovoje molbi zadovolji Robert još okrutnijim šibañem pasa. Kamila videći to, nije se više usudila da moli za Medora, u strahu da ga još gore zlo

ne snađe. Samo ga kriomice pogladi po glavi, a kućak je pogleda tužnim okom i zajaukne tiho.

Ovo djelo milosrđa ne izbjegnu Robertu; njegove se oči zakrijesiše od jeda.

— Boga mi, Kamilo, — ja kaznim a ti miluješ? I spusti cijev od puške i pritište otponac. Kamila htjede da zaustavi ruku njegovu; ali bijaše prekasno; puška puče, a Medoro se sruši mrtav na zemlju.

— Ja sam ljubio ovog kućka: ti si me usilovala da ga ubijem.

Kamila ne reče ni riječi; očima uprtim u zemlju slijedila je Roberta, koji mašući rukama po zraku sve to više postajaje bijesan radi nezine umilatosti i krotkosti, koju nikakova stvar nije mogla da uništi.

Neprestani ijed od kog Roberto bijaše obuzet, jaka žeda za osvetom, za kojom je čeznuo, a da mu se prigoda za nju nije htjela da pruži, valalo je da upale krv u Robertovim žilam; a tako se i dogodi.

Spopadoše ga groznica i delirij, ukazaše se pogibelni znakovi. Liječnik, prestrašen, izjavi da je bolesnik u velikoj opasnosti a jedino čudo moglo bi ga spasiti.

A ovo čudo učini Kamila.

Ona se namjesti u odaji svoga muža, i ne dopusti da ga iko drugi neguje do nje. Ona bi sama pripravljala, i mjerila naredene lekove te ih davala u određenom vremenu sa matematičnom tačnošću; u svojoj zabrinutosti nije ona nikada ni časa otpočinula.

I tolika ljubezna odanost ne ostade neplodna: liječnik pun slavja radi uspjela liječenja izjavi da je bolesnik izvan pogibli, i ako to bijaše najviše zasluga Kamilina.

Od tog dana išeznu groznica i nesvijest. Nego Robert, kad dode k sebi, začudi se videći Kamilinu brigu, te mješte da se gane od ovog znaka nezine ljubavi, odbi surovo napoj što mu ga ona pružaše, niti je imao srama da joj reče, da je za njegovo negovanje bilo u kući suviše služinčadi. Najmaña uzrujanost mogla mu je biti opasna. Kamila se vrati u svoju sobu; jedna djevojka zauze nezino mjesto kod odra muževa.

Od svih boli što joj cijepahu srce od dana nezina vjenčanja, ova bol ne bijaše najmaña. Roberto bijaše ozdravio; stabla bijahu se začinila zelenilom, prvi se cvjetovi pomañahu u vrtlu, ptice pozdravlahu veselo povratak pramañeća. Kamila imade krivo da se i ona tome veseli, a veću još pogriješku učini, što dade da joj muž dozna za to nezino vesele.

— Ako je na selu zimi jako žalosno, za to je, govoraše uređujući cvijeće po izbi, ugodno i veselo u pramañeću, a to nam može da nadoknadi nujnost dugih zimski večeri. U ovo doba godine selo ima prednost prama velikom gradu. Ovdje su virovi svježii, cvijeće

— Moj nazor tako se malo slaže sa tvojim da sam ti već prije htio da navijestim da ćemo se skoro povratiti u grad, kog ti prezireš neznam sa koliko razloga.

— Ali ja ga ne prezirem, dragi moj; bilo na selu, bilo u gradu meni će biti svagdje ugodno gdje ti budeš.

— Ma to se više ne da podnijeti! zaviče Robert. I izide lupivši vratima tako jako, da Kamila ostade začuđena.

Bijaše prošlo istom osam dana od njihovog povratka u grad, kad se jednu večer Jero, tajinstveno ušulja u radionicu Robertovu.

— Gospodaru! gospodaru! eto Vam 20 kruna . . . to jest evo Van jedan od onih listova što Vi sami ocijeniste su 20 kruna.

Robert pograbi list, otvori ga pomnóm te brzo pročita one tri duge strane što bijahu ispisane.

Tri strane prepune strasti, napisane plavetnim ernilom i najfinijim načinom, u kojima su javlaše svoj povratak te molijaše da mu ureče sastanak! Lavovo ime bilo je podnu lista.

— Napokon! reče Robert, smijući se. Zar po prvi put iza vječanja.

Ali sa kakvijem posmjehom!

List iznova pomnivo zapečati i preda Jeru, s nagradom od dvaest kruna.

— Spomeni se da nijesi nikome niti riječi rekao ob ovome! Podi kradimice gospodi i gledaj da joj uručiš ovo pismo, ali pričini se kao da to činiš pun straha da te ko ne opazi.

www.u

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Iste pak večeri, ali doenije, vide Robert drugu osobu što oprezno ulazaše u njegovu radionicu.

— Što hoćeš Rozino?

— Evo gospodaru jedan listić što mi bi naloženo da odnesem na poštu.

Na listiću je bilo napisano: Gosp. Lavu Bernéri, a rukopis bijaše Kamilin.

Robert učini sa ovim listom isto što bijaše učinio sa Lavovim; u ovomu je stalo napisano samo ovo: „Čekam Vas sutra na večer u 9 ura“.

Rozina odnese listić, ponovno zapečaćen, na poštu; u nézinom špagu čulo se zveketañe obilnog novca, što dobi od gospodara za svoju nevjeru.

— Sastanak, i — u kući mojoj! Kolika besramnost! govorio je Robert uređujući svoje male puške, koje je u onaj čas dobro nabio. Na devet ura u večer! Ma baš lukavo promišljeno: ja odlazim svaku večer na 8 u klub, i rijetko da se vratim prije ponoća. Ali moje puške ne će me bar one izdati, mrmlašće dalje, razgledajući ih nekim osobitim zadovolstvom.

Među dvoranom za posjete i ložnicom Robertovom, stala je jedna mala slijepa sobica, koja je spajala oba ova prostora. Imao je namjeru da se u njoj sakrije iza kako bude ženi i služinčadi pokazao, da je otišao kao obično u klub.

Lav dođe na sastanak sa tačnošću pravog ljubovnika, i to deset časa prije roka.

Kamila mu ponudi stočić i, ne dajući mu vremena da sam započne govor, reče:

— Ja sam mislila, gospodine, da poštenu čovjek ima samo jednu riječ: Vi mi bijaste obećali da nećete više nikada niti pokušati da me vidite.

— Ali Vam ja ne bijah obećao da ću Vas ikada prestati da ljubim; a kad saznadoh da ne bijaste sretni . . .

— Ja, ma ko Vam to reče?

— Svak to govori; a gospo, kad se u društvu . . .

— Društvo je odviše dobro da se sa mnom bavi, i ako ja za ű ne marim . . .

— Ali Vi ne možete da zabranite, da se ono zanima za sve što se Vas tiče, isto kao što ne možete prisiliti moju ljubav da se ugasi, kad Vi najposlije trpíte.

— Da budete moj štitnik, čini mi se, gospodine, da Vi zaboravljate da sam ja žena udata.

— Ali žena jednog mahnica, kog morate da mrzíte.

— Ja sam žena poštena čovjeka, kojemu sam dužna što-vaña i ljubavi, koga ja štujem i ljubim.

— Ali to nije moguće!

— On mi dade svoje ime.

— Ma i ja Vam bijah ponudio svoje.

— Istina, kao što je istina i to, da sam jednom, ali samo jednom htjela da primim Vašu ljubav, samo da i opeta zado-bijem u društvu časno ime, što bijah izgubila u jednom času nepromišljenosti. Ali kad mi se žuđeno preporođeće pruži, a da ga nijesam niti pitala, onaj isti čovjek kome se bijah bezu-vjetno pridala, onda, duboko ganuta zbog te njegove dobrote, ja posvetih tome plemenitome čovjeku trajnu harnost, neograničenu odanost, ljubav i pokornost kojima nema premca. Sve da bi on i bio, kako Vi kažete, mahnica, moja harnost ne bi mi dozvolila da se te njegove mane stavim, niti bi ga s toga mañe častila i ñemu bi se posvetila sa istim onim žarom kojeg bi ćutila, kad bi mi on pokazivao najsvježiju svoju ljubav u svakom svom kretu, u svakoj svojoj riječi. A jedino da ovu izjavu uzmognete ćuti iz mojih usta, privolila sam g. Berneri, na ovaj sastanak, da se tvrdo uvjerite po mirnoći lica moga, po sigurnosti glasa moga, da se moje riječi slažu po osjećajima mojijem i, da kad bi Vi slijedili u Vašijem nakanam, da bi se izvrgli i ruglu i preziru.

I držaće Kamilino, kod ovog razgovora, bijaše takovo da Lavu ne preosta drugo već da joj se duboko pokloni, i bez riječi prosloviti da se odaleči. Sva njegova mašta ne pomaže mu a da nade što da joj odgovori. Kamila, iza kako ga bijaše otpratila do vrata, vide na povratku otvorena vrata sobice i u ćudu opazi gdje Robert kleči i drži puške u rukama.

— Moj muž! viknu ona.

I videći oruđe prestravi se i trže se natrag.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Prezri me i pogazi me, reče Robert jecajući, jer sam ja pravo ništo. I baci puške na tle.

— Ja sam znao da on ima doći; ja sam bio tu sakriven; ja bijah odlučio obojicu da vas ubijem. Kamila mu na to ne odgovori, već mu se objesi o vrat.

— Ti si čista kao anđeli a milosrdna kao sami Bog. I ogrlivši je strastveno:

— Koliko ti boli i trpećna dadoh! nego od sad znaću ti vratit stostruko u užitku, zadovolstvu i ljubavi.

I Robert održa riječ svoju.

МОЈОЈ Р * * * *

— Dr. I. A. Kaznačić. —

S'mrtve ruke moje majke drage,
Skinuo sam ovaj prsten, mila,
Uspomenu one duše blage
Što me prva na sv'jetu ljubila.
Ti ga čuvaj kako moći svete,
Jer mi j' sveta spomen majke moje,
Ne kreposti da naličiš d'jete,
Svijem silam traži duše tvoje.
Pak izgledom ti ćeš tako biti
Lubezljivog nežnog spola tvoga
Kad Bog stvori da ružam nakiti
Muke ljudskog života jasnoga.

O „BOŽANSTVENOJ KOMEDIJI“ DANTA ALIGHIERI-JA.

— Walter baron Lubibratić. —

IV.

(Kraj)

C. R a j.

1. Beatriča motri sunce a Dante se okreće k ňoj. Ňezin ga pogled preporada, uzdiže, da sam ne zna kako. Beatriča mu govori, da među svim stvarima na ovome svijetu vlada osobiti red; da su sva stvorenja podvrgnuta tomu redu, različito, prama tomu kako su uđalena od prvog izvora svih stvari; da se svako stvorenje u svemiru obraća Bogu. Ovaj red nosi i ňih k nebu, kao zadňem obitavalištu svih ljudi. Ali ljudi ne odgovaraju uvijek poticajima ovoga instinkta, nego često zalaze s pravoga puta. Dante, pošto se od grijeha očistio, može da se k nebu uzdiže. I ne smije da se tomu čudi, jer kao što je prirodno da voda niz brdo teče, tako i on, čist od grijeha, mora da se k nebu uzdiže. Pošto Beatriča izgovori te riječi, okrene lice k nebu.

2. Gledajući pjesnik Beatriči u oči, sve se više dizaše, dok ne prispije do mjeseca. Dantu se pričinu, kao da ga je ovio jasan, blistav oblak, kao biser. Mjesec primi ňega i Beatriču kao voda zrake sunčane. Dante zahvaljuje Bogu za tu veliku milost, te moli Beatriču da mu kaže, što prouzročuje pjege mjeseca. Ona mu najprije protumači red nebesa, pak mu dokazuje, kako te pjege ne ovise o većoj ili maňoj gustoći, već o naravi planeta.

3. Dante je radosan, jer mu Beatriča popravi krivo mišljenje o pjegama na mjesecu, te želi da joj tu zaslugu prizna, kad nešto novo svrati na se ňegovu pozornost. Kako se u zrcalu ili u bistroj vodi odrazuju slike, tako vidi Dante neka lica, volna da se s ňime razgovaraju. Misleći da su zbiļa odražene slike, okreće se okolo, da vidi gdje su duše. Ali kad ih nije mogao opaziti, podiže oči k Beatriči. Ona se nasmije, te mu reče, da to nijesu slike nego prava realna bića, te neka se s ňima razgovara. Dante se okrene k jednoj, koja regbi da

www.najvećma žudi da s nime govori, upita je za ime i za sudbinu nézinu i ostalih duša u tom nebu. Prožeta želom, da učini, što Bog hoće, očituje mu se. To je Piccarda Donati. Ona se nalazi u tom nebu, jer nije ispunila zavjeta čistoće, pošto je brat Korso silom udao za nekoga Rossellino della Tosa. Zatim mu pripovijeda, kako od onoga dana, kad je brat silom izvede iz samostana, bijaše nesretan nézin život. Piccarda mu pokazuje i kraljicu Kostancu, majku Fridrika II., koju isto tako silom izvedoše iz samostana. Dante bi htio znati, da li duše muči žela za većim blaženstvom, nego li im je određeno, na što mu Piccarda odgovori, da duše ne poznaju druge voľe do voľe božije, da ih to potpunu zadovoljuje i blaženim čini. Kad Piccarda tako zadovolji Dantovoj želi, počne pjevati: *Ave Maria*, i nestade je.

4. I ako pjesnik ne pita, ipak Beatriče znade, da mu dvije sumne uznemiruju sree. Prva je sumna, zašto gubi od zasluge onaj, koga drugi priječe, da izvrši učinjeni zavjet; a druga, da li se duše zbiľa vraćaju na planete, kako to uči Platon. Beatriča odgovara najprije na zadnu tačku. Sve se duše blaženih nalaze u Empireju oko Boga, a pokazuju se u raznim sferama, ne, jer im je određeno različito boravište, nego jer tako treba govoriti ljudskom umu, da razumije ono, što je izvan granica éutilnog svijeta. I za to svete kńige govore o Bogu, da ima ruke i tijelo i zato crkva prikazuje anđele u ljudskoj podobi. Što se pak zavjeta tiče, Beatriča nastavi, da se Piccarda i Kostanca doduše prignuše sili, ali kad mogoše, ne povratiše se u samostan; njihova voľa ne bijaše kao kod svetoga Lovrijenca i Mucije, za to ni njihova zasluga nije potpuna. Na to Dante upita Beatriču, može li čovjek nadoknaditi neodržani zavjet na koji drugi način?

5. Na to Beatriča: da je najveći dar, što Bog ljudima učini, slobodna voľa, koju čovjek potkrijepljuje polagańem zavjeta. Dvije su stvari potrebite, da zavjet bude vaľan: predmet i forma zavjeta. Što se forme ili uvjeta zavjeta tiče, ne može se na nikakav naćin promijeniti, to vaľa održati; erkveni auktoritet pak može da zamijeni predmet zavjeta, ali nećim bolim, što zahtijeva veće žrtve. Beatriča završuje govoreći, da se ne vaľa igrati sa zavjetima; da se prije polagańa ima dobro pro-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

misлити na težinu i odgovornost, a jednom položen zavjet da treba održati. Tako dovrši Beatriča, pak se hitro kao strijela nade s pjesnikom u drugom nebu Merkura. Planet zasja još više rad nazočnosti Beatričine. Kako se u ribnjaku ribe sakupe na površinu, kad im se štogod baci, tako tisuće i tisuće duša pohrliše prama nima. Dante bi rada da sazna štogod o njihovoj sudbini. Jedna mu duša reče, da će lako zadovoliti toj njegovoj želi. On je na to zapita, zašto se nalazi u tom nebu.

6. Mješte da odgovori, počne duša da pripovijeda, kako je Konstantin Veliki prenio svoju prijestolnicu u Bizant, te kako je rimski orao odatle vladao svijetom; da je carska vlast tijekom stoljeća došla u ruke Justinija — to bijaše njegova duša — koji iz zakona izbaci sve, što bijaše nepotrebno i suvišno; da vjerovala da Krist ima samo jednu narav, dok ga Agapit ne pouči u tome; da se je posvetio uređivanju zakona, jer mu milost božija bijaše dala Belizarija koji se mislio za vojsku. Zatim stade da kori one, koji u vlastite svrhe upotrebljavaju rimski orao, znak universalne monarhije; pa i one, koji mu se opiru, te pripovijeda u glavnim potezima rimsku povijest od Enejeva dolaska u Italiju do Tita, koji razori Jerusalem i tako osveti smrt Kristovu. Od Tita prelazi na Karla Velikoga, pak na svoja vremena. — Tek sada odgovara Justinijan na Dantov upit, naime da se u ovom nebu nalaze duše onih, koji bijahu aktivni, djelovahu plemenito, ali samo iz žele, da ih preživi slava, da steku časti. Među nima se nalazi i duša onoga Romeja, koji se svrati kao siromašni hodočasnik u kuću grofa Rajmunda od Provence. Ovaj mu povjeri upravu svojega imanja, koje on, vršeći savjesno svoju službu, tako poveća, da Rajmundo mogaše da svoje četiri kćeri udade za četiri kraja. Kad ga zavidnici omraziše pred grofom, zapusti Romej njegovu kuću, te življaše posljedne dane o milosti.

7. Pjevajući *Osanna sanctus Deus Sabaoth* odalečiše se duše u spodobi sjajnih luči. Danta muči nova sumnja: kako je naime mogla pravedna osveta grijeha biti pravedno kažnena. Beatriča mu to protumači, govoreći o grijehu naših praotaca i o upućenju Spasitelja. Smrt Kristova, reče, bijaše pravedna, u koliko ljudska narav bi kažnena za grijeh naših praotaca; nepravedna u koliko je Krist zadržao i svoju božansku narav,

W **tako** **da** je bilo počineno najveće svetogrđe, jer se tim uvrijedila božanska narav Spasitelja. Beatričine riječi potpuno zadovoljiše Danta, kojemu se opet nameće novo pitaње: naimе zašto Bog upotrebi baš to srestvo da spasi lude. Na to mu Beatriča odgovara, da je bilo od potrebe, da čovjek zadovolji uvrijedenoj pravdi božjoj, ili da on sam dade zadovolštinu za svoje grijehе; ili, da to Bog preuzme na se. Čovjeku bijaše uprav nemoguće da sam po sebi zadovolji, s toga je sam Bog mogao da to učini. Bog je pak mogao da to učini na dva načina, ili putem milosti, ili putem pravednosti. Oba ova srestva Bog upotrebi: milost sklone drugu osobu svetoga Trojstva da postane čovjekom, a pravica ga pribije na križ. Svako drugo srestvo bijaše slabo da spasi ljudski rod i zadovolji uvrijedenoj pravdi božjoj. Napokon govori Beatriča o prolaznosti svega, što je na svijetu, o vječnosti, neumrlости duše i anđelâ, te o uskrsnuću püti.

Y **H** **M** **B** **P** **S** **M** **T** **C** **K** **A** **B** **B** **J** **M** **O** **T** **E** **R** **K** **A**

8. Dante se uzdizашe do Venere a da se ni ne sjeti. Da se u tom nebu nalazi, pokazuje mu lepota Beatričina, koja je još veća. Dante ugleda veliki broj duša, koje su prama њemu hr-lile, pjevajući *Osanna*. Jedna se od њih približi pjesniku, te mu reče, da su sve spravne da zadovolje њegovim želama. Dante zaželi da saznade ko je ona duša, što s њim govori, a ona odvrati, da je kratko vrijeme živjela na svijetu, a Dante da je osobito ljublaše. To bijaše Karlo Martello, sin Karla II. kralja Napuļa i Provence. Govoreći o baštini, koja mu je imala dopasti u dio, ističe sve nevoļe, koje stigoše њegovu porodicu radi zle uprave Sicilije, što i prouzroči *Sicilsku Večernicu*. Karlo mu dokazuje kako usļed utjecaja nebeskih tjelesa, sinovi su različitiји od svojih roditelja, tako da je sin darežļivog Karla II. veli lakomac. Zlo je tim još veće, što svijet, bez obzira na narav pojedinca, čini svećenikom onoga, koji je rođen da upravlja vojskom, a podaje carsku krunu onome, koji bi po svojoj naravi boļe živio u manastiru.

9. Karlo proriče da će њegovu porodicu stići zaslužena kazna radi počinjenih zlodjela i odaleči se od pjesnika. Na to pristupi k њemu druga duša. To bijaše Cunizza da Romano, posljedna kćer Ezzelina II. Ona kori stanovnike Trevidanske Marke, što ne misle da se od svojih opačina pokaju, premda ih nevoļa bije sa svih strana. Netom se Cunizza udaļi od pjesnika, pri-

stupi k ňemu Folco od Marsilije, glasoviti provençalski pjesnik, kasnije biskup Tolose i glavni saveznik križara u vojni protiv Albigeza. Folco pokazuje pjesniku Raab, bludnicu iz Jerika, koja, jer sakrije i spasi uhode poslana od Jasne, poduprije ňegovo prvo poduzeće u zemli obećanoj, i zato zasluži, da je Krist spasi prije nego li ikoga drugoga. Spomenuvši svetu zemlju, stade Folco da kori rimskoga papu, jer ne misli da spasi od neprijatelja Spasitelev grob.

10. Dante, a da i ne opazi, nađe se sa svojom Beatričom u Suncu. Očito priznaje, da nije u stañu da opiše nutarnost sunca gdje sve stvari imaju boju sunčevu, te se razlikuju jedino po većoj ili mañoj intezivnosti vlastite svjetlosti. Dante zahvaluje Bogu, što mu podade milost, da se tako visoko popne. Netom duše opaziše Beatriču i Danta, stadoše da pjevaju i igraju okolo ňih. Pošto se tri puta okolo ňih okrenuše, prestade i pjevanje i igranje. Tada pristupiše k ňemu, da mu zadovolje želama. Ali nije potrebno da im Dante izrazuje svoje žele, jer mu ih čitaju u duši. Za to sveti Toma, koji odmah pogodi, što Dante želi, spomene pjesniku svoje ime i ostalu jedanaestoricu filozofa i teologa, koji bijahu s ňime u tom nebu: Alberta Velikoga, Fraña Gracijana, Petra Lombarda, Salamuna, Dijonisijsa Areopagitu, Pavla Orozija, Boecija, Isidora, Bedu, Rikarda da San Vittore i glasovitoga Sigieri di Brabante. Netom sveti Toma prestade da govori, stadoše ove blažene duše opet igrati i tako mило pjevati, kako se samo u raju može čuti, gdje je vječno blaženstvo.

11. Čim prestade vesele, uzimlje sveti Toma opet riječ, da proslavi svetoga Fraña i Dominika. Prije nego li će početi, da govori o Frañu, opaža, da Domenik kao i Fraño zaslužuje istu pohvalu te nastavlja, da je Fraño već u mladosti ljubio siromaštvo, pa ga je otac s toga i progonio; da su mnogi išli za ňegovim primjerom, te je tako mogao osnovati red Frañevaca bosonogih; da je ovaj red bio potvrđen od Inocenta III. i Onorija III.; da je Fraño u Egiptu pripovijedao Kristovu vjeru, pak se opet povratio u Italiju; da je na smrti preporučio učenicima svoju vjerenicu: siromaštvo. Pohvalivši tako svetoga Fraña, nadoda još nekoliko u pohvalu svetoga Dominika, te kori Dominikance svojega vremena, što među ňima ne vlada

onaj duh, što je grijao srce velikoga patrijarhe, kad je utemeljio svoj red.

12. Kako Toma prestade govoriti, blažene duše opet počeoše da igraju. Dok igrahu, pridruži im se druga kita od dvanaest blaženih, te pjevajući okretahu se okolo onih prvih. Kad prestade igraće, jedna duša počeo govoriti o svetom Dominiku. Pripovijeda o njegovom porodu; tumači njegovo ime; ističe kako je iz ljubavi prema evanđelju postao jedan od najučenijih ljudi svojega vremena; kako je od pape zamolio dopust da uči Kristov nauk, te oboružan svetom vjerom i čvrstom voljom, stao se boriti protiv herezije, i to baš ondje, gdje bijaše najviše ukorijećena; da je prije smrti imao veliki broj sledbenika. Tako govori sveti Bonaventura, frañevac, te nastavi koreći Frañevce, da je samo maleni broj među njima ostao vjeran načelima utemeljitelja njihova reda. Isti svetac imenuje i pokazuje Dantu ostale blažene duše, koje su s njime: Illuminata, Agustina, Huga da San Vittore, Petra Komestora, Petra Hispanca, Natana, Ivana Krisostona, Anselma, Iliju Donata, Rabana Maura i Joakima iz Celika u Kalabrijii.

13. Netom sveti Bonaventura prestade da govori, sve blažene duše, koje sačinjavahu kao dva vijenca rajskoga cvijeća, stadoše da pjevaju i igraju oko Danta i njegove Beatriče. Kada prestade igraće i pjevaće, uze sveti Toma da govori, da protumači Dantu ono, što bijaše rekao o Salamunu, naime, da niko nije bio tako mudar kao on. Te riječi porodiše sumnju u Dantovoj duši, jer je on držao, da je Adamova i Isusova mudrost morala da bude daleko veća nego ona izraelskoga kralja Salamuna. Toma hvali Dantovo mišljenje, te nadodaje, da Adam i Isus bijahu daleko mudriji nego li Salamun, ali da on nije mislio na Salamuna kao čovjeka, već kao kralja, i s toga da tvrdi da Salamun bijaše najmudriji. Ovu prigodu upotrebi Toma, da opomene Danta, kako treba biti oprezan u prosuđivaću, a osobito onih stvari, koje su sumnjive, naime istinite s jednog pogleda, a lažne s drugoga. Isto tako kori i one, koji se usuđuju da govore o spasu ili propasti drugih, jer da su skroviti sudovi božji, i lako može da se izgubi onaj, kojega svi smatraju svetim, a naprotiv da se spasi, kojega drže opakim.

14. Istom Toma prestade govoriti, upita ga Beatriča u ime Dantovo, da li će duše, kad se poslije sveopćeg suda združe s tijelom, imati isti ili jači sjaj. Na to odgovori Salamun, da će duše blaženih poslije sveopćeg suda još većma sjati, i to po zasluži i stepenu savršenstva uz milost božju. Da savršenstvo bude potpuno potrebno je, da se duša sastavi s tijelom, tada postaje dostojnija milosti i za to će sjati još jačim sjajem. Na poslednje Salamunove riječi odgovoriše svi blaženici *Amen*. U ovom se nebu pokaza Dantu također veliko mnoštvo drugih blaženih duša, čiji sjaj ne može da opiše, kao ni lepotu Beatričinu. S njom se uzdiže do mjesta većeg blaženstva, ulazi u peto nebo. Tako brzo stigoše iz četvrtog u peto nebo, da Dante to primjeti tek onda, kad se već nalazio u nebu Marta, u prebivalištu onih, koji proliše svoju krv za svetu vjeru. Dante zahvaljuje Bogu za tu novu milost i u isti čas ugleda silu sjajnih luči, koje se redahu unakrst. S jednog i s drugog kraja kretahu se duše prama središtu križa, milo pjevajući, da se je orilo cijelim nebom. Danta zanije to pjevanje, a razumije samo riječi: *Risurgi e vinci*.

15. Blažene duše prekidaju svoje pjevanje, da zadovolje svakoj želi pjesnikovoj, te ga oslobode od svih onih sumnja, koje mu uznemiruju srce. — Poput zvijezde proleti s desnoga kraja križa žarka luč i milim riječima pozdravlja pjesnika, te mu se očituje kao pradjed Cacciaguida. Prije nego će da o sebi govori, opisuje mu nepokvarenost i blaženo stanje u Firenci, kada se i najugledniji građani prosto odijevahu, kada su žene radile jedino svoje kutne posle, pazeći na odgoj djece, kada bijaše nemoguće naći i jednu pokvarenu ženu, ili jednog raskalašenog čovjeka, kako bi danas bilo nemoguće naći među njima jednoga Cincinata ili jednu Korneliju. Zatim stade Cacciaguida da govori o sebi, da se je rodio i bio kršten u Firenci, da se je oženio s jednom plemenitom djevojkom iz *Valle del Po*, da ga je car Konrad učinio vitezom, da je s njim krenuo na križarsku vojnu, te u borbi s nevjernicima našao smrt i tako zaslužio rajsku slavu.

16. Dante zamoli Cacciaguidu da mu što god reče o svojim predima, o svojoj mladosti, o stanovnicima i porodicama Firence

onoga doba. Cacciaguida odgovori, da se je rodio 1091, da je imao 56 godina kad je umro. O svojim predima ne reče baš ništa. Firenca je, nastavlja Cacciaguida, imala u ono doba samo peti dio sadašnjih stanovnika, ali svi poštteni. Tuži se, što se proširiše granice grada zbog nadošlih stanovnika, koji pokvariše starosjedioce; nabraja ondašnje plemenite porodice; kori ponašanje Buondelmonta, koji prekrši zadanu riječ porodici Amidei, što daje povoda strančarskim borbama među gradanima, uništi svako blagostašnje, razdijeli stanovnike u Guelfe i Gibeline.

17. Čuvši Dante svojega pradjeda govoriti o rodnom gradu, o kreposnim i pokvarenim stanovnicima Florence, sjeti se onih mračnih i nejasnih izraza o vlastitoj sudbini, te zaželi da dobije razjašneća. Po Beatričinu nagovoru obraća se Cacciaguidi. Ovaj mu odgovori, da će brzo morati zapustiti Florencu, jer da tako želi Rim; da će se sva krivica svaliti na onoga, koji podlegne u borbi; da će se morati odijeliti od svega i najmilijega; da će iskusiti, kako je gorak život, kad se jede tudi kruh; da će mu najviše boli zadati nelharna družina, kojoj će se pridružiti u nesreći; da će se od nje odijeliti i sam po sebi stvoriti svoju stranku; da će prvo utočište naći kod Scaligera i tu upoznati mladoga Can Grande, čija djela da će ostati za-
bježena u povjesti. Svoj govor završuje Cacciaguida potičući pjesnika, da ne goji mržnje proti svojim sugradanima, jer da će usprkos nanešenoj mu nepravdi njegova slava ipak kroz vjekove trajati. Riječi Cacciaguide porodiše u Dantovoj duši nove sumnje. Hodajući kroz pakao i čistilište čuje i vidi Dante dosta stvari, te ne zna, da li o tome da govori, ili sve da premuči. Ako govori, boji se da ne uvrijedi mogućnike, i eto nova povoda svakakvog progonstva, ako li sve zataji, boji se da tim ne potamni svoju slavu kod potomaka. Cacciaguida mu odvratí, da ne zataji niti premuči išta od onoga što je vidio i čuo. Njegovе će riječi neugodno djelovati na one, čija je savijest okašana, ali će to za njih biti korisno i spasonosno. Dantove će riječi u prvome redu peenuti mogućnike ove zemlje, a tim će dokazati koliko je plemenite duše, da lubi krepост, da mrzi podlost, da mu je stalo samo do istine. Svemoguća božja milost dopusti Dantu, da još za života razgleda vječne tajne, da

www.dneca.s

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

se sastane s najznamenitijim osobama svih vjekove, te pouči svoje suvremenike, da izgledom kreposnika jedino mogu da se uvjere o podlosti grijeha, o neizmjernejoj lepoti kreposti, zato treba da jasno govori.

18. Cacciaguida imenuje Dantu ostale duše, koje se s nime nalaze: Josua, Judu Makabejca, Karla Velikoga, Rolanda, orańskog vojvodu Wilhelma, Raimarta i Gofreda Bułonskoga. Izgovorivši Cacciaguida posledne riječi pridruži se ostalim dušama, da zajedno nastave igranje i pjevanje. — A da Dante to ne opazi, bijaše se vinuo do šestog neba Jupitra, gdje su duše mudrih i pravednih knezova i vladara. Okretajući se duše naokolo sastavljaju onu rečenicu iz svetoga pisma: *Diligite justitiam, qui judicatis terram*. Opet se duše kreću, te nakon raznih slika sastavljaju znamen orla, simbol pravice u monarhiji. Pjesnik moli sakuplene duše, da svojim uplivom djeluju na one, koji slijedeći zao primjer, zalutaše sa puta pravice, e da se svi ljudi i narodi skupe pod sveti znak; završuje oštro, koreći nezasitnu lakomost rimskoga pape i zlu uporabu vlasti, koja mu bijaše podata za dobrobit i spas cijeloga kršćanskog svijeta.

19. Orao se pjesniku prikazuje razastrtilih krila; svaka duša sjaje kao dragulj kad na n padaju sunčane zrake. — Dante moli blažene duše, da ga oslobode jedne velike sumne: kad se ko rodi na obalama Inda, gdje nema ko da ga pouči u svetoj vjeri, a žive kreposno, po naravnom zakonu, te umre bez kršteńa, može li se spasiti? Ako se izgubi, koga da okrivi? Na to mu duše odgovore, da se ostavi takovih pitańa, jer da su nedokučivi putevi božji. Još niko ne uđe u raj, a da nije vjerovao u Krista. Mnogi, koji često spominu Isusovo ime, a ne vrše njegove zapovijedi, biti će na sudńemu danu dalje od nega nego li onaj, koji ga nikada ne pozna. Etijopljanin će osuditi mnoge kršćane, kad Bog učini blaženim jedan dio ljudskog roda, a drugi odbije od sebe. Što će reći persijski vladari kršćanskim knezovima, kad Bog na sudńem danu otvori kńigu, u kojoj su zabilježena nńihova nedjela, nńihove opačine? Dante upotrebi zgodu, da kori suvremene knezove radi počinjenih nedjela: Alberta Austrijskoga, Filipa Lijepoga, Roberta Škotskoga, Edvarda I. Engleskoga, Ferdinanda IV. Kastilskoga, Venće-

slava IV. Češkoga, Karla III. Napulškoga, Fridrika II. Sicilijškoga, Jakova kralja balearskih otoka, Jakova II. Aragonskoga, Dijonisija Portugalskoga, Akvina IV. Norveškoga i Uroša I. Srpskoga.

20. Dantu se pokazаше blažene duše, koje sačinavaju oko svetoga orla. To su David, Trajan, Ezekija, Konstantin Veliki, Wilhelm II. Siciljski i trojanac Rifej. Dante se začudi, što se u nebu nalaze Trajan i Rifej, jer malo prije bijaše čuo, da se ni prije ni poslije smrti Isusove niko ne spasi, koji ne vjerovala u Krista. Na to čuje od orla, da Trajana spasiše molitve svetoga Grgura pape, a Rifeja njegova izgledna pravednost. Prvi se rad molitava svetoga Grgura opet povrati na svijet i primi sveto krštenje, a drugoga radi pravednosti božja milost prosvijetli, da povjerova u dolazak Spasitelja: vjera, nada i ljubav vrijediše mu za krštenje i tako se spasi. Pri svrsi opetuje orao pjesniku ono, što bijaše već čuo, da su nedokučivi sudovi božji.

21. U tren oka nade se pjesnik i sednom nebu, gdje vladaše grobna tišina i muk. Dante ugleda velike lestve od suhoga zlata, koje sizahu tako visoko, da ne mogaše svojim okom da omjeri njihovu visinu. Mnoštvo blaženih duša silazilo je i uzlazilo lestvama. Jedna se od njih zaustavi blizu pjesnika i Beatriče, a Dante je zamoli, da mu kaže, zašto se je zaustavila blizu njega, i zašto ovdje ne čuje ono milo pjevanje kao po ostalim nebesima, kojima je prolazio? Duša odgovori najprije na zadnji upit, ističući da blaženi ovdje ne pjevaju, jer Dantova čutila nijesu sposobna da podnesu sve veće blaženstvo raja. Što se pak ova duša prije nego li ikoja druga spustila niz lestve, te se zaustavila kod pjesnika, da zadovolji svakoj njegovoj želji, ne dokazuje da ona prama nemu čuti veću ljubav nego ostale duše u onom nebu. Ona ljubav, što ih potiče da vrše volu božju, uzrokom je da svaka vrši ono, što joj je Bog u svojoj milosti opredijelio, i zato je ona spravna da govori s Dantom jer je od Boga za to izabrana. A zašto je providnost božja baš nu izabrala, na taj upit ne može niko da odgovori. — Tako govori pjesniku sveti Damijani, koji hvaleći prosti i jednostavni život svećenstva svojega vremena, kori raskoš tadašnjih crkvenih dostojanstvenika.

Na te riječi svetoga Petra sve se ostale duše uredaju oko njega, odobravajući što je rekao.

22. Tada pristupi Dantu druga duša, da odgovara na njegove upite. To bijaše sveti Benedikt. Na Dantov zahtjev, da mu se pokaže u svojem pravom liku odgovori Benedikt, da će to biti moguće samo u Empireju. Isti se svetac tuži, da se njegovi sledbenici odalečiše od pravila reda, da žive jedino za zemaljska dobra, ne misleći na spas duše, da ih jedino kakvo čudo može još da spasi. Izgovorivši ove riječi povрати se sveti Benedikt s ostalim dušama u Empirej. Dante i Beatriča u tren oka vinuše se do osmog neba zvijezda stajaćicâ. Dante svрати svoj pogled na planete, kroz koje prođe, vidi njihovo kretanje i zemlju, koja mu se pričiní kao malena točka u svemiru.

23. Sada se pokaza Dantu bezbroj sjajnih luči, a među njima žarko sunce. U tom se sjaju i žaru pokaza pjesniku čovječja narav Spasitelja. Na taj pogled izgubi pjesnik svijest, i ne može da se sjeti, što se kasnije dogodilo. Kad se svijesti povрати, Beatriča mu se mило nasmije, jer pošto je pomotrio čovječju narav Krista, može također da podnese i blaženstvo nezina posmjeha. Medutim uzide Isus opet u Empirej; zrake njegove svjetlosti padaju na blaženike, te ih obasjavaju kao sunčane zrake, koje prodirući kroz oblake rasvijetljaju poła puna šarena cvijeća. Dante upravi svoj pogled na najveću luč, Djevicu Mariju, te ugleda, gdje se žarki plamen, anđeo Gabrijel, oko te luči okreće, pjevajući nezinu slavu. Kad Gabrijel svrši svoje pjevanje, povрати se i Djevica Marija u Empirej a Dante ostade s ostalim blaženim dušama, koje pjevahu: *Regina coeli*.

24. Tad pristupi k pjesniku apostol Petar, da ga ispita o vjeri. Pošto Dante tačno odgovori na postavljene mu upite o pojmu, posjedovađu, izvoru vjere, o vjerodostojnosti svetih knjiga, o predmetu vjere, sveti ga Petar ovjenča sjajem i blagoslovi za povolne odgovore.

25. Zatim se Beatriča obrati svetome Jakovu, moleći ga da ispita Danta o nadi. Pjesnik odgovori jasno i tačno na upite o pojmu, izvoru, predmetu, a na to svi blaženici zapjevaše himnu *Sperant in te*. Tada pristupi k njemu apostol Ivan. Dante bi htio znati, da li je njegovo tijelo u raj, na što mu

ovaj odvrati, da je njegovo tijelo ostalo na zemlji, da se s tijelom i dušom nalaze u raji jedino Isus i Marija.

26. Sveti Ivan ispituje Danta o ljubavi, o uzročima, koji su ga potakli da ljubi Boga. Netom Dante prestade da govori, sve duše hvale Bogu, što je pjesnik na upite tačno odgovorio, te zapjevaju: *Svet, svet, svet.* — Dante zamoli Adama, da mu odgovori na četiri upita: koliko je godina prošlo od stvorenja svijeta do toga dana, koliko je vremena bio u raji zemaškom; koja je bila narav prvoga grijeha i kojim je jezikom govorio? Adam odgovori najprije na treći upit, da bijaše potjeran iz raja zemaškoga ne toliko što je okusio voća sa zabrećenog stabla koliko s toga što se je pokazao neposlušan i u svojoj oholosti htio da bude jednak Bogu. Odgovarajući na prvi upit razlaže mu, da je u limbu boravio 4302 godine, da je na zemlji živio 903 godina, da je prema tomu od stvorenja svijeta do smrti Kristove proteklo 5232 a od smrti Kristove do Dantova putovanja kroz boravište preminulih 1266 godina, skupa dakle od stvorenja svijeta do tog dana 6498 godina. Glede jezika, u kojem je govorio, opaža Adam, da ga je nestalo prije babilonske pometnje. Na drugi upit odvrati, da je u raji zemaškom boravio samo sedam sati.

27. Netom Adam prestade da govori, cijeli nebeski dvor zapjeva: *Slava Ocu, Sinu i duhu Svetome.* Kad prestade pjevanje, počne govoriti sveti Petar, kudeći oštro lakomost i držanje rimskoga pape i svih erkvenih dostojanstvenika, koji jedino za tim idu, da steku što više zemaških dobara. Dopršivši Petar svoj govor, vraća se s ostalim dušama u Empirej, a Dante i Beatriča uđu u deveto nebo. Beatriča mu govori, da se tu nalazi prvi početak svakog kretanja ostalih nebesa; da Bog, boraveći u Empireju, stavlja u kretanje ovo deveto nebo, u kojemu je i prva mjera vremena.

28. Dande ugleda jednu sjajnu i užarenu tačku, okolo koje se kretaše ognjeni obruč, oko ovoga drugi, oko drugoga treći i tako do devetoga. To bijahu devet kora andeoskih. Kretahu se u obratnom smjeru. Obruč, te je bio najbliži užarenoj tački, kretaše se najbrže, a najsporije onaj, koji je bio najviše udaljen od te tačke. Beatriča govori Dantu, da ob onoj užarenoj tački (Bog) ovisi nebo i cijeli svijet; da se najbliži obruč naj

brže okreće, jer je ljubav, koje ga stavlja u kretanje, najveća. Zatim mu tumači, s kojega je uzroka nebo što je najbliže zemlji, maće savršeno od neba koje je najbliže Bogu, te mu imenuje svih devet anđeoskih redova.

29. Beatriča razlaže pjesniku o uzroku, mjestu i vremenu, kada je Bog stvorio anđele. Svi anđeli od Boga stvoreni bijahu jednako dobri, jednako savršeni, jer im bijaše isti izvor i početak: Bog. Nego jedni se odmetnuše od Stvoritelja, i to baš netom ih stvori, a drugi ostadoše vijerni. Odmetnute anđele stjera u pokao, a među njima i Lucifera, koji je sa svojom oholosti upropastio jedan dio anđela. Oni, koji Bogu ostadoše vijerni, te u svojoj poniznosti priznadoše, da je njihov opstanak i život posledica milosti božje, stadoše od tog časa okretati se okolo one svijetle užarene tačke. Radi njihove poniznosti udijeli im Bog i posvećujuću milost i tako postadoše nepogrješivi. Broj je anđela ogroman, neizmjeran, ljudski ga um ne može pomisliti. Božja se milost i ljubav odražava u svakom pojedinom anđelu, ali On u jedinstvenosti svoje naravi ostaje jedan nerazdijeliv, kao što bijaše prije nego je stvorio anđele.

30. Kako nestaje svjetlosti zvijezda pri pućanju zore, tako postepeno nestaje i anđela, koji se dižu u Empirej. Beatriča se obraća Dantu te mu reče, da se već nahode u Empireju, gdje nema mjesta kretanju i vremenu, gdje vlada ljubav i vječni sjaj, gdje će vidjeti anđele i blaženike, ove poslednje s tijelom, kako će biti iza uskrsnuća puti i zadnjeg sveopćeg suda. Malo po malo privikne pjesnik svoje oči, da podnesu prejaku svjetlost onog neba. Tada opazi rijeku među obalama zaraslim svakovrsnih cvijećem. Bezbroy je iskara skakalo iz te rijeke, padalo na cvijeće i opet se vraćalo u rijeku. Na jednom se ova mistična rijeka pretvori u neizmjerano more žarke svjetlosti. Cvijeće uzimlje spodobu blaženikâ odjevenih bijelom odorom, koji se poredaše oko mora da se u n ogleđaju. Iskre se promiseću u anđele, koji neprestano lete u prostoru među blaženicima i vječnim boravištem prosvetoga Trojstva. Blažene se duše redaju u više nego li tisuću redova, jedan širi od drugoga, sastavljajući tako sliku bijele ruže, čiji se listići od središta sve više proširuju. Središte je te vječne ruže Bog. Beatriča pokazuje pjesniku mjesto određeno za Henrika VII., koji će uzalud na-

www.stojati.ru da uspostavi red u Italiji, jer će mu se oprijeti poglavica rimske crkve, ali će ga zato i stići zaslužena kazna.

31. Zborovi anđela, kao čelo, silaze niz redove svete ruže, te se opet vraćaju Bogu. Njihovo lice sjajaše kao sunce, krila im bijahu kao zlato, a ostalo tijelo bjele od snijega. Pjesnik motri nebesku radost, nebeski sjaj; u srcu čuti neopisivo blaženstvo, hoće da nešto upita svoju Beatriču, ali je ne nalazi kraj sebe. Mjesto ne ugleda dičnog starca, na čijem se licu zreali ona neizmijerna ljubav, koja resi sve blažene stanovnike raja. Taj dični starac je sveti Bernard. Beatriča ga zamoli, da zapusti svoje mjesto i da Danta dovede do žudnog cilja ovog teškog ali blagotvornog putovanja. Dante uzdiže svoje oči i ugleda na odličnom mjestu svoju Beatriču. Žarka, neizmijerna je svjetlost okružuje; glavu joj resi kruna blistavih zraka. Daleko se nahodi Beatriča, tako daleko da je čovječje oko ne može vidjeti, a ipak je pjesnik vidi, jer između nje i Beatriče nema nikakve zapreke. Videći je u tolikoj slavi, uvjeren da će se s njom sastati tek poslije smrti, pjesnik se od nje oprašta, žarko joj zahvaljujući za iskazanu mu ljubav, pruženu pomoć. — A kad joj Dante zahvali, sveti ga Bernard potakne da svojim okom proleti kroz mistični perivoj nebeskog carstva, e da ojača vid, te promotri veličanstvo božje. Djevica će mu Marija isprosit tu milost. Dante uzdiže svoje oči i na najvišem mjestu nebeske ruže ugleda Djevicu Mariju, izvor svake milosti nevoljnicima na ovome svijetu, uzrok neopisivog blaženstva u raj. Zanešen motri Dante majku Spasitelja.

32. Sveti Bernard tumači Dantu, kako se razporedani blaženici u nebeskom carstvu. Djevici pri nogama sjedi Eva, jedan stepen niže Rahela i Beatriča, pak Sara, Rabeka, Judita i Ruta. Onako postepeno sve niže i niže sjede ostale Židovke, koje Dante ne spominje. Broj ovih, koje vjerovahu u dolazak Kristov potpun je. S desne strane svetih žena izraelskog naroda nalaze se blaženici i sveci novoga zavjeta. Na najvišem mjestu, naprama Djevici Mariji, sjedi Ivan Krstitelj, zatim stepen po stepen niže sveti Frano, Benedikt, Augustin, ostali utemeljitelji samostana, te sveci i ostali crkveni oci. U svakom polukrugu od sredine pak sve niže, nalaze se duše spašene djece. Sve što je Dante do tad vidio, nije ni sjena onog blaženstva, što čuti motreći

Djevicu Mariju. Djevici s desne stoji Adam, s lijeve Petar, do ovoga evanđelista Ivan, do Adama Mojsija. Napram svetom Petru sjedi Ana, majka nebeske kraljice, a napram Adamu Lucija.

33. Vrijeme određeno pjesniku za putovanje već odmiče, treba dakle da se žuri, te još razmotri najveće tajne naše vjere. Da to postigne potrebna je milost One, koja je u nebu najmoćnija, kraljice anđela, majke Spasitelja. I što sveti se Bernard obraća Djevici ističući, da je milost božja izabrala da bude majkom Spasitelja. Da pokaže, kako je Ona u istim nepresušivo vrelo nade za bijedne patnike, spomiče joj moć, neograničeno milosrđe uz tolike druge blagodati, što sve porađa tvrdo pouzdanje u bogoljubnim štovateljima. Tada joj očituje svoje žarke žele. Za sebe ne prosi ništa; ljubav, koja mu sree osvaja, potiče ga, da se obrati kraljici neba, izvoru svake milosti za povjerenog mu putnika, e da mu ona isprosi motreće Boga. Toli osobitu milost još niko ne primi za života, ali ipak Bernard to prosi, tomu se nada od One, koja može sve, što hoće. Nego pošto se Dante morao opet da povrati na svijet, trebalo mu je biti oprezan, da ne upadne ponovno u vrtlog strasti i grijeha, i zato Bernard moli majku milosti, da i u buduće bdije nad pjesnikom, da ga strasti ne zavedu na grijeh i ne odvrate s pravoga puta kreposti i istine. — Netom sveti Bernard dovrši svoju žarku molitvu obraća nebeska kraljica na njeга svoje blage oči, da ga uvjeri, da je uslišala njeovu molitvu. Približavajući se Dante Bogu, zadnjem cilju svojih žela, osjeti da ga obuzimlje neopisivi mir. Bernard ga potiče da obrati svoj pogled k onoj strani, gdje je izvor svakog blaženstva. Što pjesnik vidi, ne da se opisati, jer natkrijuje svaku ljudsku pomisao. U njeovoj se pameti gasi uspomena onih stvari, koje je vidio, ali mu živo u sreću ostaje blaženstvo, što je to videće prouzročilo. Dok se je trudio, dok je žudio da spozna tajnu Trojstva, tajnu združenja božanske s ljudskom naravi u drugoj osobi trojstva, upade mu u oči tračak milosti božje, i tada spoznade te najviše tajne naše vjere. Njeova se pamet usled ovog najzadnjeg ali i najvećeg dokaza milosti božje dovinula do savršenstva, ali ipak ne može da dalje vidi: vizija prestaje. Da je prestala vizija, pjesnik je zadovoljan, jer je svršila po volji božjoj, a želi i hoće samo ono, što Bog

www.hoće.hr
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
То sudaraće pjesnikove voļe s voļom božjom dokazom je,
da je postigao savršenstvo, da se ćuti s družen u ljubavi sa
svojim Stvoriteļem:

All' alta fantasia qui mancò possa:
Ma già volgeva il mio disiro e il velle
Si come ruota ch'egualmente è mossa,
L'amor che muove il sole e l'altre stelle.

НЕЗНАЊЕ РЕДА.

Слика из природе.

— Н. В. Успенски. —

Догођај се збива у окружном граду А. У купатило уђе у дугачким скутима и широком хаљетку варошанин, те снимајући избрљану пртљагу, окрене се к дјечаку, који зашиваше пукотине на једру.

— Је ли допуштено умити гријешно тијело?

— Зашто не? Овдје је свакоме слободно . . .

— Дакле је заједничка установа . . . А колико запада та храна?

— Од господе узимамо пет копејака, а од свога брата три копејке.

— Узми новце. Већ је и врућина наступила!

— Припекло је јако. А одакле долазите?

— Из Калуге.

Дјечак се удаљи. Варошанин, затворивши за њим врата, са комадом сапуна у руци спусти се у воду, те крстећи се поче сапунити главу. Из ненада појави се на роговима купатила човјечја глава и одјекну оштар глас:

— Еј поштењачино! Излази брже!

— Да си здраво! а тко си ти!

— Господарев радник. Излази чим прије . . .

— Ма што ти је!? Ја се не купам бесплатно . . . платио сам крвавим новцима . . .

— Твоји ми новци не требају, узми их натраг.

— А зашто ви то прије нијесте гледали? Човјек на прилику ушао у воду, платио, главу насапунио, па ипак . . .

— Али није допуштено . . . Излази брже!

— Како то није допуштено? Мени су рекли, да је ово купатило заједничко . . . према тому, какво право ти имаш мене изгонити одавде?

— Такво, што ћу сад одмах отићи позвати господара, а он ће заповједити којој људескари да те извуче на поље!

— Хајде зови! Ја се не бојим твог господара!

За брзо се над роговима показа господар у цицаној кошуљи и сукњеном прслуку.

— Здраво био уважени господине, поздравим он уљудно варошанина.

— Моје вам најпокорније . . .

— Можете ли, врло уважени, што прије оставити купатило, јер су дошле племените госпође . . .

— А зар ја нијесам човјек код својих права?

Али не, кад вас с поштовањем молим, да изиђете . . . а новце можете натраг узети . . .

— Допустите ми, да вас запитам: зар сам ја губав — што ли?

— Није ми нипошто до тога, но само ово; будите толико уљудни, па се удаљите чим прије одавде а немојте да вас под квакама изводимо и по врату натоваримо.

— Зар је такав закон?

— Ево, ми ћемо вам показати . . . Еј, момци, ход'те овамо! Дрмните добро вратима, да изведете тога господина, који пркоси . . .

— Е па добро! барем дајте ми да сапун очистим, завиче варошанин. — Зар немате на себи крста?

Врата јако лупну. Варошанин искочи из воде и журећи почне се облачити мрмљајући у себи:

— О малодушници! чак не дате очистити сапун с главе . . . о нехришћани! . . .

— Зацијело он није одавде, зачу се глас сељака покрај врата; зато и не зна поредака . . .

Брзо се обукавши, варошанин изиђе из купатила, у које одмах уђоше некакве госпође у пратњи слушкиња.

Клањајући им се дубоко, рече господар гласно:

— Госпође, опростите, што сте мало задржане . . . Овај је посјетилац путник . . . но зна овдашњег реда, па и поступа . . . Изволите сами видјети; необразованост . . . једном ријечи неуљудност . . .

Допративши варошанина до моста, преда му господар три копејке и стаде му доказивати:

— Како сте чудновати, часна господо! Кад вас уљудно моле, онда се мора слушати . . . Знате ли ви чије су ове госпође?

— Не, не знам.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Управо то и јест! Да, једна је жена нашег шефа полиције а друга поморског мајора . . .

— Зашто нијеси прије тако рекао, запита варошанин пунећи лулу. — Ја би одмах послушао, да сте ми казали у чему је ствар, јер он може без узрока закачку урадити и нашу јапију не пропустити . . .

— Дакле ви гоните јапију?

— Јапију до Вертухова . . .

— Тако . . . а ми дајемо у закуп мост, те у свему зависимо од шефа полиције.

Са насапуњеном главом крену дрвар к својим сплавима, те се крај њих стаде поново купати.

У Дубровнику,

Посрбио *Р. Шукловић-Вујачић.*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

POZITIVIZAM U UMJETNOSTI.

— Saopćio Dr. Torkvato. —

(3)

Naturalistična škola, osnovana od Flauberta, nastala krajem drugoga carstva, pod utjecajem *Madame Bovary*, književnijem teorijam *Teine-a*, a donekle i znanstvenijem zaključcima glasovitijeh fiziologâ — u Zoli je stekla najboljeg predstavnika. Književnik ne bi se smio više prihvatiti jedne filozofske teorije, izvaditi joj najbolju stranu i predstaviti je ljudstvu; književnik je postao pomoćnik liječnika, socijologa, kriminaliste i književno je djelo dokaz više između anatomske komada i statističkih podataka; jedna izprava više na kojoj bi naučenak morao proučavati vječne i tajne zakone koji upravljaju ljudskim životom. U ovome baš leži glavna Zolina pogreška. Lijepo je o tome kazao Lanson: „M. Zola n'a jamais aperçu la différence qui existe entre une expérience scientifiquement conduit dans un laboratoire de chimie où physiologie, et les prétendues expériences du roman on tont se passe dans la tête de l'auteur, et qui ne sont en fin de compte que des hypothèses plus on moins arbitraires“. Naučenak mora nastojati otkriti glavne uzroke pojedinih fenomena, a književnik prisvojiti dokazane znanstvene zaključke. Pjesnikova mašta u tom ne pomaže. Zola je svoje romane nazivao „znanstvenijem podatcima“ i „eksperimentalnim romanima“. Zar je zbilja on mislio, da se znanstvenost može poslužiti njegovim romanima? Znanost ne trebuj romanâ. Roman se bavi pojedinijem individuima, znanost i umjetnost zahvata cijelo ljudstvo. Roman je produkt piščeve mašte, znanost posljedica dugog istraživanja. Sam je Zola jednom prigodom kazao; „*Mon roman du Rêve était une expérience scientifique conduit à toute volée d'imagination*“.

Zola se ponosi, da se je on prvi poslužio — *milieu* — teorijom. To nije istina. Zola je nije stvorio, ona se je raznijela ujedno sa filozofijom. *Taine* je lijepo motivirao u raznijem svojijem djelima, a mnogo prije Zole, Balzak i Flaubert nastojali su je uvažiti u svojijem romanima. Teorija *milieu*, dok antropologiji i socijologiji pruža zanimivih podataka, za da li svoj razvitak, književnosti škodi. Dok se ne bude ona temeliti na

Y dokazanijem zakonima i ne poda nam stalnijeh zaključaka, romanopisac je ne smije upotrijebiti. Što je slobodno Lombrosu i Ferri-u, nije nikako opravdano u Zolinijem romanima. Varao bi se, ko bi mislio, da su Balzac i Flaubert pomoću *milieu* teorije stvorili vrsnijih djela. Oni su nastojali posvetiti *entourage-u* svojijeh osoba (osobito Flaubert u *Madame Bovary*) veliku pomnu; a površnom motriocu moglo bi se činiti, da su potpuno dokazani odnošaji među ambijentom i individuum. Prodicav ée motrilac namah opaziti, da dok u Balzakovijem i Flauberovijem romanima *milieu* igra glavnu ulogu, taj isti *milieu* ne dovodi nas do stalnijeh zaključaka, jer razne osobe pod istijem ambijentom protivno djeluju.

Zolina je jedina svojina, da je on prvi zamijenio riječ „realizam“ s naturalizmom“. Ŋegov pako naturalizam prelazi svaku granicu umjetničkog ukusa. Zola se morao uvjeriti, da patologija nije kadra pružiti umjetnosti dobar *sujects*. Ja priznajem, da se umjetnost ne da shvatiti bez istine; ali treba upamtiti, da ljudska istina nije izuzetak samo fizičnog i moralnog svijeta. Realnoj istini odgovara psihološka istina, kao što materija duhu, izvański svijet unutrańemu. Glavna mahna Zolinih romana sastoji u tome: što je cijenio, da nam umjetnost mora predstavlati samo izvański svijet, i to lošiju i pokvarenu stranu Ŋegovu. On je prezirao svaku psihologiju a psihologija je neophodno potrebita svakome društvenome romanu. Koja razlika među Zolinim naturalizmom i onijem: Tolstoja, Dostojewskoga, Dickensa i Eliota. Zolin naturalizam prelazi također i granice vjerodostojnosti. Ta eto nam n. pr. slike francuskog selaka u Zolinom romanu *la Terre*. Vjerodostojnija je slike Suë-ovih isusovaca, Dumasovih mušketirâ, pa i Hugovijeh Burgravista, od Zolinog selaka. Osamljene činjenice pojedinih individuâ jednog staleža, ne smijemo prenijeti na cijelo ljudstvo ili stalež. Odatle slijedi, da je Zola bio vrlo loše sreće na pozornici. Propade na kazališnjem parketima; *Therese Requin*, *Heritiers Roubourdin* i *Bouton de roses*, *Nanu* je jedva spasao Busnach.

Zola je morao sam promatrati društvo, a ne crpsti podatke za svoje romane iz raznijeh kńiga, novina i sudbenijeh parnicâ. On je tvrdio, da su Ŋegovi romani produktat višego-

dišneg iskustva; ali je moderna kritika protivno dokazala. Najbolje prizore u *Assomoir-u* o pariškim radnijem masama, on je našao u Poulatovom djelu *Le sublime. Une page d'amour* plagijat je Casanovinih uspomena. Mnogi prizori u *Nani* nalaze se u Otway-evom djelu *Gerettetes Venedig*. Porodni prizor u *La joie de vivre*, opis mise u *La faute de l'abbé Mauret*, i t. d. izvodi su iz raznijeh drugijeh pisaca.

Les Rougon-Machard — *Histoire d'une Famille sous le second Empire* smatra se uzorom modernoga realizma, a ovim je djelom Zolino ime postalo poznato kúíževnome svijetu i izvan francuskijeh granicâ. Pa dobro, odakle je Zola crpio podatke za najglavnije svoje djelo? Zar je on društvo proučavao? Ne. Živi u Francuskoj obitelji *Kerangal*, porijetlom je iz St. Brieux u Bretañi. Od mnogo vremena ñom se bave psihijatri i sudbena vlast. Do danas, u malo vremena, ona je dala Francuskoj sedam ubojica jednog i drugog spola i devet glasovitijeh bludnicâ, jednog slikara, jednog pjesnika, dramatsku umjetnicu i jednog vrsnog glazbotvorca. I baš porodica *Kerangal* pružila je Zoli obilno materijala za najbolje ñegovo djelo, pa i za mnoge druge ñegove romane. Evo, na čemu se je temeljio cijeli Zolin naturalizam. Jedna sama porodica izrodenikâ dostajala mu je, da procijeni cijelo francusko društvo. Zar ovo nije apsurdnost? Ñegov sistem morao se je temeljiti na iskustvu stečenom proučavañem cijelog francuskog naroda, a ne jedne same porodice; niti je on smio oznake i ambijanata jedne porodice, jednog izrodenog poroda, prenijeti na cijelo francusko društvo. Cio ñegov naturalistični sistem i ñegova teorija *nasljedstva*, ne samo da nas neuvjerava, dapače iz ñe sve protivno razabiremo. Dolazimo do zaključka, da čovjek već u sebi nosi klicu dobra i zla, na koju ambijanata i odgoj može utjecati, ali ne podpuno uništiti. Zola je morao proučavati cijelo francusko društvo, i tada bi se bio osvjedočio kolika je razlika između ñegovog naturalizma i realnog života francuskog naroda. Slijedi li Zola jedan filozofski sistem? O ñegovom filozofskom sistemu, ne treba se dugo gubiti. Materijalizam je stvorio naturalizam. Priznavajući samu tvar, dosljedno slijedi, da se umjetnost mora okretati u granicama proste materije. Sam je Zola kazao, da je on — *positiviste endurci*, — a kao takav otsijeva u raznijem svojijem djelima. U raznijem

nam potpunu geneologiju poznate porodici *Bougon-Maquart*. Nazad nekoliko godina on je realizovao poznatu trilogiju: *Rome, Loudres, Paris*. O ovijem romanima mnogo se je toga napisalo; a naše je uvjerenje, da oni zaostaju sa svakog gledišta za ostalijem Zolinijem romanima. A sa znanstvenog gledišta, oni su prava znanstvena parodija. U zadnim svojim romanima: *Fecundité* i *Vérité*, Zola se je nastojao predstaviti kao moralista, — ali kakav moralista? Lijepo je ovom prigodom opazio Lionnet: „Le monde extérieur, au lieu de révéler Dieu à l'auteur de Fecundité, le lui cache. M. Zola reste au seuil de la création Et il reste au seuil de l'âme. Toute Spiritualité manque à son oeuvre. Aussi, cette oeuvre, si elle est souvent large, n'est jamais profonde“. Glavna je Zolina vrlina: zanosan i plastičan stil, koji te potsijeća na Voltaira i Renana. Njegovo je pero znalo podati života i mrtvoj materiji; ali Zola nije bio obdaren stvaralačkim umom, kao što je bio Hugo, Dumas i drugi.

Da je naturalizmu odzvonilo u francuskoj književnosti, to je već svakome poznato. Glavni negdašnji njegovi zastupnici, pa i Zolini nekada pristaše, već ga zapustiše. Guy de Maupassant preobrazio se u mistika. Paul Bonnetain, Descaves, P. Marguerite i K. Guisches, oštro ga napadaju.

Naturalizam je propao, smrtni mu je udarac zadao sâm Zola.

(Nastaviće se).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

— A. Vučetić. —

(16)

Opet Marojica Kaboga.

Otkada je „Srd“ donio sitnice o marojici Kabogi, sinula je svjetlost oko nekih prilika njegova života. Nešto je novo donio u Uskrsnom prilogu „Prave Crvene Hrvatske“ br. 6. ove godine gospodin N. D. a nešto ću novo i ja pripovideti.

Po podacima pomenutog pisca, Kaboga se za stalno rodio 1630. godine (možebit 5. siječnja), jer pop, koji je na koncu 1692. godine pisao bilešku o njegovoj smrti, kaže da je onda Marojici bilo po prilici 63 godine i tako bi imao pravo Gagliuffi, kad je u „*Galleria dei Ragusei Illustri*“ (galerija glasovitih Dubrovčana) god. 1841 pišući Marojičin život tvrdio da se Kaboga rodio 5. siječnja 1630. Ima i drugi dokaz da se on ove godine rodio, jer u zapisu jedne pravde, koja se vodila god. 1680. i o kojoj ćemo poslije štogod pripovjediti, kazato je, da je onda Marojici bilo 50 godina. Znamo da je on pet godina prije velike trešnje bio počinio umorstvo pod svodovlem dvora i da je bio našao utočište u nakapnici Male braće u Dubrovniku, iz koje bi odveden u tamnicu u Dvor, gdje je ostao do iza trešnje. Stoprv kad se grad sruši, Marojica se oslobodi tamnice u Petak Veliki, to jest dva dana iza trešnje. Da je izišao iz tamnice u Petak Veliki, sam je pripovijedao prigodom, kad se god. 1680 vodila pravda da se ustanovi, kojega su sveca neke moći zamotane u nekom rupeu u kapitolu, t. j. u zbornici otaca Domenikanaca u Dubrovniku.

Onda iza velike trešnje pojave se druga dva biča da upropaste gore Dubrovnik; jedan je bio požar a drugi su bili lupeži, stranci i Dubrovčani. Požar bješe tako strašan, da

„Dubrovnik se učinio,
„Kako jedna peč goruća“.

To pripovijeda u Dubrovniku Ponovljenu Palmotić (XIII. pj. 90 kit.). Strašna vatra bukne i u Gospi Velikoj, tako da je sva

www.unid.hr
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
crkva gorjela kao peć. To pripovijeda sam Marojica Kaboga.
O požaru po Dubrovniku pjesnik još kaže:

„Rjeko teku srebra i zlata
Kieh najposle ogañ ždere,
Ginu blaga sva bogata,
Plam opali sve bisere.“

Ali Velika Gospa bila je pala i razvaline su bile sasule svete
moći, koje su se ondje nalazile. Lupeži, koji su krali drugovdje
po gradu, ukradoše i svetih moći, te pjesnik kaže:

„Kradoše oni i bez straha,
Zlo činiše tu svakoje,
Zasve da ori trešina plaha
I ogañ kaže sile svoje.“ (XIII pj. 102 kit.)

U Petak Veliki, kad se spasio Maroje iz tamnice, vlastela
se nijesu bila još sastala u vijeće; to učine tek u ponedjenik
po uskrsu, ali u toliko ipak nagovarahu, koga mogahu, da
otidu spasavati blago i moći. Mnogi to pokušaše, ali ne uspješ.
Tada Marojica s Đurom Bućom, po nagovoru ostale vlastele,
pođu da kopaju blago i moći ispod ruševina Gospe Velike i da
ih spasavaju od ogañ. Uzeše s toga dvije stotine radnika, te
najprije nadvladaju vatru, izljevajući na ňu veliko mnoštvo
mora. Vatra se tako ugasi, a oni tada počnu raditi ispod ru-
ševina, te se ispod ňih nađe sandučić s moćima, koje bjehu
ruka sv. Ivana Krstitelja. Ovo sam Marojica pripovijeda na za-
pisu u mitropolitskoj palači 20. jula 1680 ovako: „I pošto sam
„bio nazočan pri kopañu moći ispod ruševina i *premda nije-*
„*sam izašao prvi dan,* znao sam da je grad pao, i jer netom
„sam se iskopao od ispod ruševina, *što bi u Petak Veliki,* nadoh
„da vlastela, koja su bila preživila, poticalu velikom žurbom,
„da kogod otide spasiti moći i blago i premda mnogi to bjehu
„kušali, nikomu ne pođe za rukom, dok se ja ne latim posla
„s mojim drugom i s dvije stotine radnika. Velikim mnoštvom
„mora nadvladasmo vatru, koja je gorjela po svoj Gospi Velikoj
„kako peć; zatim nadvladasmo i ruševine, ispod kojih se nađe
„sandučić s kostima (ruka sv. Ivana Krstitelja).“ On je ovo na
zapisu kazao talijanski ovako: „E perchè ho assistito e *se bene*
„*io non sono uscito il primo giorno,* tuttavia ho saputo che la
„città era caduta, e perchè subito, quando io sono uscito da

„sotto le ruine, *che fu il venerdì santo*, trovai che quei signori „della r. publica rimasti in vita sollecitavano con gran premura, „che qualcheduno andasse a recuperare le reliquie et il tesoro, „e benchè molti accedevano a tentar questa impresa, a nessuno „non poteva riuscire, sino a che io mi misi assieme al mio „compagno, e come ho detto di sopra con 200 operarij e con „gran copia d'acqua marina guadagnammo il foco, che ardeva „in tutta la chiesa cathedrale, come una fornace, e guadagnato „il foco, superammo anche quelle ruine, sotto le quali si trovò la sopranominata cassetta e le nominate ossa“. („Pr. Crv. Hrvatska“ ib.).

Ali ova ruka svetoga Ivana Krstiteļa bi ukradena, te se poslije i državna i erkovna vlast brinula da obazna, ko je ukrao, a godine 1680 iskalo se, kojega su sveca one moći i da li su one ruka sv. Ivana. O noj stigne vladi dubrovačkoj više vijesti, te vlada zapita kaluderice dubrovačke, koje su bile iza trešne pobjegle u Jakin, da li im je što poznato. One izvijeste iz rečenog grada 5. jula 1667 ovako: „Mi kad smo hõdili u Gruž, vidjeli smo, gdje nosi Marija Dragomanova tri moći, medu koje rekla nam je, da je jedna ruka od svetoga Ivana“. Ali ova žena bješe prevarila kaluderice; a da su se krale moći, to stoji, jer na primjer pelenicu bio je ukrõ glavni proto bombardijera i odnio je sakrivenu u sovrni u jednoj lađi u Gruž, te 2 maja 1667 *doremućase* (dopotezaše) lađu na Peskariju a prota odvedu svezana u Leverin. Ovo nam pripovijeda jedan savremeni bogolubni vlastelin Frano Bobali, na kojega ćemo se svrnuti drugi put.

Poznato nam je da su Kaboge imali porodični nadimak Špaletin, te su i našega Marojicu zvali Špaletinom. Ovaj nadimak, *Scpaletin*, ovako pisan našli smo dosada u dvjema ispravama, a nijesmo našli Špaletić, kako je u Zapiscima Marina Marojice Kaboge, koje je izdao Dr. L. Vojnović. Sreća nas je poslužila da iznademo, kako je Špaletin izašao iz tamnice onaj dan u Petak Veliki. Znamo da je imao jaku stranku, koja je radila da bude oslobođen tamnice i da se malo dana prije raspravljala u vijeću umoljenika negova molba za pomilovanje. Izmedu negovih najodanijih pristaša bješe i gospodar Frano Bobali, nemu u svojti. On dade pedeset dukata četvorici *Vlaha* da ga

www.spase, te kaže u jednom svom pismu, što ćemo čim prije objelodaniti u „Srdu“: „*Za skapulat* (osloboditi tamnice) *Maroja Špaletina* (Špaletina) *dó* (dao) *sam peset* (pedeset) *dukata četverim Vlahim*“. Po kazivańu gospara Frana onda vas puk vikaše da je trešńom Bog kaznio Dubrovčane, što su Maroju izveli iz crkve, da ga povedu u tamnicu i stoga da je trešńa razorila grad baš onaj dan, kad se imalo glasovati pomilovańe za ņega, te gospodar Frano ovo piše: „*Vas puk vika da ie ono, „scto su Maroia isueli is zarkue i sato ie oni dan ucinio, nel „quale anzi in quel mentre gli si doveva ballottare dopo cinque anni la gratia.*“ (Cio narod viče da je ovo [to jest što se dogodila trešńa], što su Maroja izveli iz crkve [što su oekvrnuli nepovrijeđivost crkve] i zato je onaj dan bila trešńa, uprav kad mu se imalo glasovati pomilovańe.). To je imalo raspravljati veliko vijeće.

Frano Bobali bio je član desetorice od vlade, koji su bili izabrani u ponedjenik po Uskrsu 11. aprila; ņihov je rad trajao do 23. aprila kad su bila izabrata dvanaestorica za vladańe. U ovaj posledńi odbor bi izabrat i Kaboga i on je svuda nastojao oko reda i da nije bilo ņega ne bi bio mogao Frano Bobali izvršiti svoju namjeru da spasi pokućstvo sestrića Jakoba. Stvar je bila ovako. Bobali pošalje dne 21. aprila 1667, petnaest dana iza trešńe, nekoliko ljudi na kućište pok. Jakova da kopaju pokućstvo i da ga spase za ņegove nevoľnike, koji su bili preživjeli trešńu. Opaki ljudi bili bi ih zapriječili u tom poslu, da nije bilo Marojice.

U ovo prvo doba iza trešńe Špaletin je stanovao na Pločama, mozebiti u Lazaretima, koji su onda mnogima bili utočište; ; ali mozebiti da je stanovao i u tvrđavi. Bobali piše o tomu: „*Ser Marino Caboga stava alle Plocce*“. (Gospar Marojica Kaboga stanovao je na Pločama). On bješe u ovo doba jedan od vojničkih kapetana, a Bobali pripovijeda da je bio vrhovni vojvoda. Ova služba bješe onda preznamenita, jer je Dubrovniku prijetila ozbiljna pogibao od vańskih neprijatelja. Marojica bješe preopterećen i drugim državnim poslima a gospodar Frano o ņemu piše: „*Il signor Marino Caboga adesso è generalissimo e per Dio travaglia da cane stando sopra di lui appoggiato tutto il governo.*“ (Gospar je Marojica Kaboga

sada vrhovni zapovjednik i Boga mi trudi kao pseto, jer je na ņ nasloņeno cijelo vladanņe). Bobali je bio s ņim u vrlo prijateljskim vezania, jer je svoja pisma upravljena za Mletke slao u Dubrovnik ņemu, da ih otpremi prvom prigodom.

Poznato nam je javno djelovanņe Marojiĉino do iza ņegova poslednņega povratka iz Carigrada. On umņe godine 1692. po svoj prilici na Tomin dan, te bi ukopan 22. deĉembra u Maloj Braĉi. O ovome nema nikakve sumņe, jer je tako zabilņžio Petar Koceļ dušobriņnik u kņigu mrtvih grada dubrovnika 1690—1704, koja se nalazi u parohijalnom arhivu. ņegova bilņška kaņe: „*Anno Domini 1692 die 22 decembris, Dominnus Kaboga annorum 63 circiter in comunione sanctae matris ecclesiae animam Deo reddidit habitis omnibus sacramentis sepultusque fuit in ecclesia divi Francisci cum torcis 24 a Illustrissimo (ducati) 1.36 et familia ducati 1.12. Petrus Cozegli, curatus.*“ Ovo je u istom prilogu „Pr. Crv. Hrvatske“ a u prijevodu glasi: Leta Gospodnņega 1692. dne 22 deĉembra gospar Marojiea Kaboga, kad mu bjeņe po prilici 63 godine, predade Bogu dušu u krilu svete matere crkve, poņto primi sve sakramente, te bi ukopan u erkvi sv. Frana sa 24 *dublijera* (svijeĉe). Od nadbiskupa dukata 1.36, od familije dukata 1.12.

Dubrovĉani! ņegove zasluge za otaĝbinu, za mili Dubrovnik, vrijedne su pomena dajbudi na neznatnoj ploĉi u erkvi, gdje mu poĉivaju mrtve kosti. Spomenite se Marojice!

НЕШТО О КРИТИЦИ УОПШТЕ И НАША САВРЕМЕНА КРИТИКА.

— Лазар Т. Петровић. —

„Где се најпре зида, поправља и ствара,
А тек што је трошно напокон обара;
Где с' разуму срце вољно покораво: —
Ту је храм слободе — ту је срећа права!“
„Маркова Сабља“ — И. Ђорђевића.

И у практичном и умном животу врло често чујемо ријеч „критика“. Та се ријеч већ сасвим удомаћила, а код већине постала је синоним ријечи „опадање“, у сухом, голом значењу њеном. Оставивши на страну такво појимање непосвећене масе у тајне знања и науке, ми ћемо се, са научног земљишта полазећи, запитати; шта је то критика? Какав је њен задатак?

Творачки Геније, пролазећи кроз различну умну, или духовну атмосферу, запаја се извјесним идејама, па их, силом моћи своје, прекраја, синтезира, у ново рухо облачи, ствара нови умотвор, кога закон разума (овај има свугдје свеопшту вриједност) оцјењује, налазећи насладу у сопственом раду свом: јављају се нове, чисте мисли, ври живот ума и осјећања — ниче творачка епоха у литератури.

Да не би овакав мисаони покрет, заведен практичном, или задњом циљу, иступио из својих граница, погазио законе природности и стварности, постоји строги, али неповодљиви судија, који инстинктивно тежи истини — то је критика, са основним задатком, да потребном искреношћу, простотом и гипкошћу, завири у елементе духа, у област знања и мисли, обогати у најјачој мјери свој умни хоризонт, па добро појимајући и разликујући недостатке и погрешке, изведе и истакне оно, што је боље, и то „боље“ преда свијету за науку, са жељом, да се што јаче оснажи и успостави ведар ум на чисти пут духовног напретка.

Велика је идеална задаћа праве критике. Зато се је и прави критичар, дужан предходно добро наоружати знањем и науком; покрај своје, свестрано изучити свјетску књижевност, или бар једног каквог народа, који је на високом степену културе; вла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

дати потребним дијалектичким даром; урођеним оригиналним талентом и способношћу осјетљивог психолошког анализатора, имати укус за лијепо, бити управо умјетник, па, кад већ хоће да уђе у најшире изучавање онога, што је створила или изнијела творачка моћ, нек се добро помири са својом савјешћу, јер залази у туђу имовину, туђи духовни живот, а овај је скуп; па онда здравом логиком и дошљедношћу, без заједња увреде, без нарочитога компромиса и сухих фраза, деликатним тоном, који доликује мјери његовог образовања и васпитања, тоном поштена критичара, с фактима, с примјерима по средини — нека износи чисту истину; нека обара неправилна постојећа мишљења а износи своја властита, или, ако није кадар, — туђа, јаснија, кориснија, али никако са трибуне горопадна болесника, већ као добар пишчев друг, вијерни пратилац његовог духовног свијета и тачан тумач изложених мисли и осјећања. — Ето какав држимо, треба да је критичар, ако ће се поштено жњети по пољу умних производа, а жељети, да се ојача полет високом покрету људских умова.

Код нас, Српског народа, косовски удес разби, угуши умно и морално развиће, осуди Србина, да „у окових тешких“ робује зулумчарским страстима, те никакво чудо није, што је у течају петвијековном српски урођени Геније изгубио богом дану тенденцију експанзивности, и што кроз све то вријеме не осјети се јачег покрета умова, који би створили нешто, што ствараху умови сретних народа. Али опет кроз све то петвијековно робовање у души Србиној остаде свијетао спомен његове пређашње славе и величине: српски народни дух, прекаљен притисцима и напорима, остаде горостасан, чист, као кристал, јер се хранише и запајаше најјачим културним спомеником — гуслама, и очува: име, вјеру и језик. Ово не ометаше географски положај, јер једнаке традиције, заједничка борба, патње, — све то изазиваше Србина на заједнички отпор ради очувања своје свијести и огњишта. Овакав заједнички отпор, који је стао и великих жртава, занаго је морао благотворно утјецати на развиће опште европске цивилизације, јер се тијем ометаше пут Хунима савремене културе на запад.

Тако то бијаше онда, а када народ наш с ове стране Саве и Дунава збаци ланце робовања, и ако у тешким сметњама, да се креће развитку унутрашњег благостања и културе — избише духови са пером, сакованим у радионици животне борбе и ис-

куства: оснажи се дух, пусти се у полет, стаде зидати животне форме у начелима правде, једнакости и достојанства. Овакав покрет умних духова изрази се богатом жетвом генијалних производа монументалне вриједности: у прекаливању чистог језика народнога, у расвијетљењу историјских споменика, у купљењу бисер-блага народнога, у умјетној пјесми и приповијетци нашој, у свима гранама књижевности наше. Ето тако Србин, благодарећи тим јавним посленицима, чији радни живот трњем бијаше уткан, заузео достојно мјесто у великој породици културних народа.

У наше доба, на које падају и свјетлије наде, ми имамо опет неколико јаких снага опсежног образовања и снажна рада, који су извојевали себи мјесто у историји наше књижевности. Поред њих опажа се знатан, и ако можда, убрзан покрет млађих талената по свима гранама науке и умјетности, што свакако на добро слуги. Овакав књижевни покрет, уз родољубље синова отаџбине, један је знак општег народног умног развитка, као предвијесник препорођаја

Запитајмо се сада: да ли се заједнички ради, да се ојача ток овог умног рада, те да се дође и до оног препорођаја, или има нешто, што управо кочи тај ток? Да будемо јаснији; да ли наша савремена критика достојно и благодарно врши свој свети задатак? Чим се руководе наши критичари?

Овакво је питање важно и опсежно, и ми се уздржавамо наметати себи способност његовог ријешења у пуном обиму његовом. Свакако смјело тврдимо горку истину, да се у наше доба појавише нека — да је тако назовемо — рушећа стихија, која заталасана суревњивошћу и егоизмом, на валовима љуте сатире и сарказма, често тендецијозно, успркос правди, хоће из темеља да сруши сву душевну тековину извјесног нашег раденика, коју нам је силом свог дара и моћи опажања предао, хотећи га тијем уклонити са даљег, често веома корисног рада на доста сиромашној њиви наше културе.

Ко је тај, да не призна гргететском критичару велику начитаност из историјске области; да му одрече јаки литерарни дар и мисаону радњу најширег разумијевања, али се усуђујемо мислити, да, уз ово, ми не видимо оне праве предметне критичке анализе, помоћу које би нам он, по дужности, открио и утврдио нове мисли, које треба унијети у дотични процес развића; не видимо

да у тежњи за истином, остаје вијеран и дошљедан изучавању и претресању факата, који су му под рукама, како би дао достојну цијену њиховим самобитним законима — не видимо преставника праве критике, какву захтијева историја.

Он је покупио богату грађу, нарочито из туђих извора, (као да у архивима све мора бити аргуменнтално!) и из свега тога, да речемо, конгломерата података самовољно извађа историјску перспективу, кроз призму субјективних опажања, без обзира на политичке, природне и физичке услове, којима се морало окретати ради очувања живота народног. Силом и оштрином свог полемичког тона, коме граница нема, ма да се одрекао писати *sine ira et studio*, Руварац чудо импресира, производи најефектније утиске, меће своје строго *veto* на свако даље коментарисање. Па, кад најдубље зађе у праву компаративну студију догађаја, кад се тражи његово беспристрано анализовање, његово опажање, психолошко посматрање, он, заљубљен преко сваке мјере у своје свакако авторитентно духовно „ја“, које је на догму уздигао, бијесно се пушта по широком пољу својих негација, и, кад опази, да најбоље триумфује својом аргументацијом, кад с висине хоће да стропашта, смрви, уништи оно, за што се подухватио — изобилује вам недозвољеном дилетантском празноријечитошћу и драстиком стила. Додајте уз ово злонамијерно или занесено (Бог би га знао!) заптивање факата, на које пада тежина основне мисли, а коси се са смјером његове критике, — опазите цијепане оне везе, која је уплетена у органско развиће чисто народног живота.

Или зар није оно управо дилетантска празноријечитост, кад Руварац, искрено признавајући, да о двовјековној владавини црногорскијех митрополита баш ништа не зна, опет хоће да им одузме свако мијешање у управи народној, да их отури од политичке историје, збивши их просто у њихове богомољачке ћелије: „А наима сам већ толико пута казао, па ти опет и стотинити пут кажем, да се ништа не зна о владању владика из различитих племена у Црној Гори и да о том владању тих владика није нико, ни сви наши бољи и старији, ни сви новији и најновији писци, ништа знао и само је та разлика, што ја, не знајући ништа о његовом владању, кажем просто и отворено, да они нису никада и никако владали, а сви они старији и новији писци и државници, при свем том, што и они не знају ништа, баш ништа о том

wwv владању цетињских владика, ипак говоре и пишу, да су и те владике владале. Има л' таквог чуда и такве чудновате заго-нетке још гдје-год на овоме свету?¹⁾ Ето тако Руварац открива и утврђује нове мисли: признаје да не зна ништа о ономе, о чему хоће да дебатује, и из тога „ништа“ ствара, или још боље обара, нешто крупно, јер се тако унапријед зарекао да обара.

Стари Зећанин са великим патњама, жртвама, цијеном крви и суза, пренесе сретно сачувану заставу своје независности са Жабљака и Обода на висину Ловћена, и око те светиње народне завјетне мисли и тежње окупљаше:

„Заточнике мријет навикнуте,
Да гинемо и крв прољевамо,
И јуначки аманет чувамо —
Дично име и свету слободу“.

А калуђер српски, чувар српске цркве, те мајке спаситељке: народности, вјере, мисли и слатке ријечи, битног печата јединства народног — ето пошто-пото хоће, да му, у хатор непријатељу, скрха то најсветије знамење вијековне незахвалности, које на мртвој стражи стражари и крвљу обли камен свој. Ни то није доста српском критичару, већ он хоће својом жаоком да боцне у чисто народни осјећај, „те би — вели он — Боже опрости, могао човјек лично помислити, да ти данашњи Црногорци и нису поријеклом чисти Срби, већ нека смеса хрватскога и српскога народа“²⁾ Виђите празновјерност: „мучећи се и тражећи и истражујући — та очи ми побелеше од тражења и истраживања и пиљења, читања и прочитавања, не једанпут или три пут, или десет пута, већ по десет пута десет једнога места у којој листини, кад није нужно и није главно да се зна шта пише и шта се каже у листу или листини, или шта кажу и пишу сувремени догођаји или писци о том догођају“ . . .³⁾

— Жив ми Тодор, да се води говор. Ево у оваквом је правцу Руварац најзанимљивији за наше читаоце, којом приликом у своју историјску грађу уноси и иронисање над мргвијема. Та он је драстичан и вулгаран и онда, кад расправља о пошљедњем

¹⁾ Montenegrina стр. 70.

²⁾ Montenegrina. стр. 130.

³⁾ Ibidem.

деспоту српском и назива га швиндлером, лажљивцом, варалицом, прописвијетом. Како је сладак Чеда, кад о овоме говори!

Па шта из овога бива? — Млаћи наши историјографи или испитиваоци прошлости дјеломице устукњивају немилице испред његове заједљиве косе, а наша читалачка публика, чисто хипнотисана оваквом хуком авторитентна критичара, аплаудира његовом смијешном тону, на велику штету политичких и културних идеала народних. Та ово је крајни историјски нихилизам, у коме би врховно старјешинство по сваком праву припало оном енглеском професору, који проповиједаше неопходну потребу, да се све књиге, колико их год има, изнесу на какву пространу погребну пјачу; ту да се направи ломача, на њу да се метну све књиге, а поврх њих њихови писци. Он би — каже — и ту прво мјесто заузео.

Окренимо се нашој лијепој књижевности, па ћемо се срести са читавим колом даровитих раденика и међу њима доста продуктивнијех. Ово понајвише избија у појезији. Наши виђенији пјесници махом су лиричару. Имају лак, доста музикалан стих, жив слик, којег често мијењају, топлину осјећаја и бујност фантазије, доста фигуративних израза и алегорија, које захтијева концентрација самих осјећаја, али слабо видимо дубљег познавања срца и живота човјечијег, јачег изучавања типичних осебина духа народног, његових моралних и личних појмова, црта његове самобитне психологије; не видимо тежњу, да у типичним цртама рефлектирају народни живот у његовом најдубљем коријену, једном ријечи, да открију унутрашњу хармонију међу идејама живота са оним појавама и догођајима, у којима се они у течају времена остварују. — Све се ово уочити даде у нашем народном благу, тој традиционалној тековини умовања народа, пјесника, филозофа, и баш под утјецајем народних умјетних традиција, требало би да се крене к препорођају тежња и моћи савремене нам литерарне еволуције, допуњујући је у језику, формама и облицима. Основни елеменат њен, управо тежина, на коју се опире цио духовни живот народни, то су традиције, из којих еволуција црпи своју храну. Главним фактором традиција бива производња, па била она колективна, или индивидуална. Сваки уноси у традиционо нешто своје, измјењујући оно прво. Овакав новаторски рад слаби силу традиција, а саставља тако рећи животни нерв литерарне еволу-

ције и полази или од многих лица, која се налазе при новим и једнаким условима, и која су у исто вријеме подвргнута радњи једнаких нових узрока — то је колективна производња; или је он може бити резултат личне иницијативе индивидуа, који је нашао шљедбенике и подражаче — то је индивидуална, лична, у правом смислу производња. Као стање индивидуалне свијести, као унутрашњи психички акт — производња је ствар личног живота, која у својим продуктима зависи од културно социјалних услова, од утицаја средине. Чим интензивније и јаче развиће може добити личност писца при таквим условима културе и социјалне организације, тијем је она способнија за оригиналну радњу, наравно без обзира на урођени таленат и биографске околности пишчеве. То је она односна слобода личне производње у границама дотичне традиције, која стеже општи ток литерарне еволуције, што лежи у слабљењу традиције путем развића оригиналне производње и горе-реченог узајамног одношаја традиција.

Други услов општег тока литерарне еволуције закључује се у пријелазу од колективне производње, која карактерише првобитну и уопште народну поезију к индивидуалном, која саставља каквоћу писаца, с развијеном свијешћу и одређеном физиономијом; које је имало мјеста у најкултурније епохе. У томе лежи друга страна литерарне еволуције: у развићу личне оригиналности и појачању личне иницијативе при увеличању слободне производње.

Слободна, лична производња писца треба да се појављује већином у томе, да се литература не подвргава искључиво потчињењу традицијама, већ да се побуђује ка даду упечатцима савремености, импулсима околног живота. Еволуциони је идеал литературе пун рефлекс-реалности у производима ријечи помоћу највећег броја потпуно развијених и разноликих индивидуалности, које уносе у своју радњу јасно познавање њеног значаја и цијељи, — задатака времена. Зато је упоредо с тијем неопходно и развиће публицистике и критике.

Ни код једнога народа нећете наћи оне дубине маште, оригиналности мисли, живости слика, силе израза и танкоће осјећаја, као код нашега народа пјесника, а међутим гдјекад је врло тешко уловити ону нит, о коју се уткива сва тежина основне мисли. Пјесма „Љуба Хајдук Вукосава“ прича, како је младо

Туре, Боичић Алиле, ловећи лов, ухватио хајдук Вукосава и бацио га у тамницу, да тамнује три године дана. Кад је хајдуку мука одољела, измоли од Турчина дозволу, те напише писмо старој мајци, да се више у њ не нада, а љуби да се преудаје,

И шта ми видимо :

„Заплака му и сестра и мајка,
Љуба му се гротом насмијала“ —

и овдје, баш овдје у овом насилном грохотном смијеху лежи онај снажан проблем, који наш Лаза Космић изведе у његовој „Ускоковој Љуби“.

То ћемо исто наћи и у нашим женским пјесмама. Тамо на пр. у пјесмама жетелачким најњева се момак и дјевојка, и пошто га је ова наджњела и натпила, сутрадан :

„Момак лежи ни главе не диже,
А дјевојка ситан везак везе“.

Ми би слободно сто пута преко овог хладно прешли, док руски романтичар, Потапенко, на основу исте мисли, изведе онако лијепи роман „Сила Слабога“.

Тражећи грађе у свом, народном организму, пјесник, с пуно националне гордости, поносећи се славом и величином прошлости, добиће стварније и шире тежње душевне, експанзивнији ће му постати њени покрети, који би се укрштали са породичним, религиозним и друштвеним тежњама и потребама, те би и његов творачки дух добио јачи полет, вишу творничку енергију, а то је врло важно, кад се иде препорођају, савршенству. Велики производи доступни су само слободном духу, који влада над бурним приликама страсти, но који их у осталом и не гуши. Само при пуној хармонији силног дубоког осјећања, с јасним високим умом пјесниковим, лирски производи достижу идеалну висину; превладали ма који од тијех елемената, одмах, у мањој или вишој мјери, ослаби њину вриједност. Гете је стварао од пуноће осјећаја уз пуну јасност генијалног разума. Оно, што га је радовало, или тиштало, он је претварао у слику, пјесму, рачунајући се таквим начином са својом радошћу или муком. Он, благодарећи необичној генијалности, сретном спајању душевних сила, и у процесу пјесничког стварања умио је да сачува пуну слободу духа, уза сву

дубину, силу и ватреност осјећаја. Због тога у његовим пјесмама узбуђење страсти и бурна осјећања разлијевају се у мелодичне звукове, који, као праведни духови, лако се и слободно таласају над смутњама и страдањима животним.

Но нашто нам Гете, кад ми имамо нашег Змајову, чија сједина и боре напомињу историју многостручне борбе духа и таворења по тешкој њиви живота. Он нам откри све богатство своје осјетљиве, патриотске, српске душе. Једар и вазда млад, слadak у излијевима срца, музикалан у извођењу стиха, и у одржану хармоније међу садржином и спољашном формом, руковођен бурним покретима осјећаја, — он нам је прави лирик, васпитач омладине, те би могао служити директивом свом млађем поколењу. Његови „Булићи“ то су прави chef — d'oeuvre наше лирике.

(Свршиће се).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

V A S P I T A Ń E V O Ľ E .

— Jules Payot. —

K Ń I G A D R U G A .

(3)

Psihologija voľe.

GLAVA PRVA.

Uloga ideja u voľi.

Kada bi elementi našega psihološkoga života bili prosti, ništa ne bi bilo lakše nego izučavati pogibli i sredstva koja se mogu upotrijebiti u poslu oko savladivaña sebe. Međutim, ti elementi miješaju se među sobom i kombinuju se tako da je vrlo delikatan posao analiziraña do sitnica.

Međutim lako je predvidjeti da se svi elementi našega intimnoga života svode na troje: naše misli, naša osjećajna staña, naše radñe.

§ I.

Riječ misao podrazumijeva mnoge različne elemente. Najdubļa razlika koju može psiholog — zabrinut vezama između inteligencije i voľe — da postavi između naših ideja, to je ona na sredotežne i sredobježne ideje. Velik broj ideja nama dolazi spoļa; one su na „situ“ kao što veli Montaigne, pravi namjerinci, one nijesu još ušle u sastav ma kakvim radom, naše pamćeñe služi im kao smjestište. I protivnici nastavaju jedan pored drugoga, a mi smi nosimo u glavi gomilu misli koje su nam došle iz kñiga, iz razgovora, pa čak i od naših snova; to su stranci koji su se, koristeći se našom umnom lijenošću uvukli, a to većina pod zaštitom kakvoga pisca ili kakvog velikana.

Naša lijenost i naša sensualnost u tomu arsenalu, gdje ima i dobroga i rdavoga, traže sebi opravdaña. Mi smo gospodari tih misli; možemo ih urediti, možemo ih po voľi kretati, ali i ako mi imamo svu snagu nad ñima, one nad nama nemaju

nikakvu. Većina su njih samo riječi. A borba riječi protiv naše lijenosti i naše sensualnosti „to je borba zemljana lonca protiv gvozdена. Fuje je branio lažnu tezu kad je govorio o t. zv. mislima — silama. On nije vidio da izvršna sila misli dolazi gotovo uvijek od nene sveze s osjećajnim stanjima koji su prave sile. Iskustvo nas svakoga časa uči kako je mala snaga ideje. Daleko je od čisto formalnoga pristanka do vjere koja proizvodi i stvara djela. Čim pamet ostane šama da se bori, bez strane pomoći, protivu brutalne mase sensualnih sila — ona je nemoćna. Kad je čovjek zdrav to je osama nemogućna, ali u bolesti se vidi jasno da svaka snaga što stvara važne radne proizlazi iz osjećajnosti. Mi ne tvrdimo da pamet nema u sebi nikakve snage, ali se nama čini kao izvjesno, da ona nije u stanju da odbije teške i nezgrapne životinjske težne. Ribot¹⁾ s pomoću vrlo živih primjera dokazao je da kad je osjećajnost vrlo slaba, kad se poslije sensacije ne javi radost, kad misao ostane suha i hladna, inteligentan stvor nije podoban čak da mrdne rukom da nešto potpiše. Koji se od naš nije nalazio u tome stanju posle rdave i neprospavane noći? Osjećamo se malaksali, u glavi je dosta jasno, mi u svakome slučaju vidimo šta treba raditi, ali, avaj nama! osjećamo da misao sama po sebi ima malo snage. Ako u taj mah čujemo na vratima služavku gdje razgovara s nekim posjetiocem, na kojega smo sasvim zaboravili da će nam doći, mi ćemo, zbuñeni što smo zaboravili — a to je jedno osjećanje — skočiti kao opareni iz posteje. U primjerima koje navodi Ribot u svojoj knizi *Bolesti vole*, živo je naslikan taj kontrast između djejtava ideje i osjećanja. Jedan čovjek o kojem on govori, nepodoban da učini i najmañi volni pokret, i ako je bio potpuno zdrave pameti, prvi je skočio iz kola svojih kad su pregazila na putu jednu ženu.

Obično se misli da su patološka stanja zasebna stanja, u stvari ona su uveličavanje stvarnosti. Kao što će se tvrdica smijati Molijerovom tvrdici, ne primjećujući ništa na sebe, isto tako mi ne ćemo da sebe gledamo u jasnim stanjima, različnim od umnih bolesti. Sav život naš proniknuo nas je uvjerenem

¹⁾ *Maladie de la volonté*, str. 38, 39, 43, 50, 116, 117.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

da je misao nemoćna. Da ne govorimo o okorjelim pijanicama koji *znaju* dobro šta će ih najzad snaći zbog pijanstva, ali to *osjećaju* tek kad je docna, kad ih kapla snade, — nesmotrenost je samo vizija pogibli koje nam predstoje ali koje ne osjećamo. Kad naide nesreća, onda se veli: Ah! da sam znao! Znalo se to, ali to nije bilo ono osjetljivo, jako znaće, na koje vođa jedino računa.

Ispod tog površnog sloja misli koje ne ulaze duboko, dolaze misli koje mogu da podržavaju prolazna osjećanja. Evo primjera. Već nekoliko dana ne radite ništa, lijeni ste, čitate nešto, a imate da pišete knjigu, napor vam je odvratan i pored najboljih razloga što ih dajete sebi da treba pisati; posta vam, na jedan put, donese vijest da je nekakav vaš drug imao uspjeha, to vas odmah pokrene na posao. I tako ono što najviši i naj jači razlozi nijesu mogli proizvesti, *osjećajni* talas, nižega reda, proizvede. Sjećaću se i sam jednoga događaja koji mi je jasno pokazao razliku između ideje i *emocije*. Još prije zore, ja sam, na Bieu, prelazio preko strma rta, čiji se kraj gubio u tami. Pokliznem. Ni za trenutak nijesam izgubio glavu. Svijestan sam bio da sam u vrlo kritičnom položaju i vidio sam jasno svu pogibiju. Misleći da ću poginuti ja ipak uspijem da svoje spuštaće usporim, pa onda i da sto metara niže sasvim se ustavim. Vrlo prisebno prijedem s pomoću svoje alpske palice rt, i kada sam bio izvan svake pogibije na stijeni, potpuno spasen, tek me tada (može biti i zbog iscrpljenja izazvanoga prekomjernim naporom) spopade jaka drhtavica. Srce je živo kucalo, tijelo mi oblihladan znoj, i *tek tada* osjetih strah, upravo užas. Za trenut *viđenje pogibli postade osjećanje pogibli*.

Ispod tih misli koje dolaze spoja i privremeno prihvataju prijelazna osjećajna stanja, nalaze se misli koje, i ako su spoja došle, slažu se s osnovnim osjećanjima i stvaraju s njima tako prisne sveze da se ne zna ko je apsorbovao koga, da li misao osjećanje ili osjećanje misao. Na tome stepenu — te se misli miješaju s mislima unutrašnjim, s mislima koje su nikle u nama, koje su jasan izraz i samoga našega karaktera i naših dubokih nakloñnosti. Ono što mi lično osjećamo daje tim mislima žive boje; one su u neku ruku osjećanja. Kao što na površini razhladana lava godinama čuva svoju jaku toplotu u izvjesnoj dubini, tako

i ove misli sačuvaju u svojoj metamorfozi u inteligenciju toplotu svojega osjećajnoga porijekla. Te misli i pokreću i podržavaju trajnu radljivost u jednome pravcu. Ali, da kažemo odmah, te misli nijesu potpuno misli: one su jasni, tačni, lako upotrebljivi, zamjenici osjećanja, to jest, silnih psiholoških stanja, ali sporih, teških i za rukovanje nepodesnih stanja. One se razlikuju mnogo i od onih misli na površini koje sastavljaju „govornoga čovjeka“, a koje su često samo riječi, prazni znaci poznatih stvari. Snaga im njihova dolazi nekako iz korijena. Oni erpe sebi pozajmljenu energiju sa živa izvora osjećanja, strasti, jednom riječi osjećajnih stanja. Kad se kakva od ovih misli javi u žustra čovjeka, onda ona dvojnomo i zagonetnom pojavom endozmose, o kojoj će biti još govora, privlači ona osjećanja koja je mogu ojačati; ona se u neku ruku hrani i krijepi njima, a s druge strane jasnost misli uđe u osjećanja, te ih *orijentuje*, a ne daje im snage. Misao je za osjećanja ono što je magnetizovanje za mnogobrojne struje u poluzi od kovna gvožđa; ona ih vodi jednim pravcem, uništava sukobe, i od one nesredene gomile sastavlja disciplinovanu struju ustostručene snage. Tako je u politici često kakva srećna formula kakvog popularnoga čovjeka dovoljna da uputi jasnome cilju sve snage dotle rastrojene i suprotne u jednoj demokratiji.

Ostavljene same sebi misli su bez snage protivu brutalnosti nakloñenosti. Kome se još nije dogodilo da ga noću uhvati neki ljudi i besmisleni strah, da ostane u posteli -- srce mu kuca da iskoči, žile slepočne nabrekle da prsnu — a on, i ako mu um nije pomraćen, nije u stanju da utiša to smiješno uzbudeñe? Kome se to nije dogodilo neka uzme da čita zimi na selu, kad veliki vjetar duva, poslije pola noći „Zazidana vrata“, fantastičnu Hofmanovu priču, pa će vidjeti kako malo vrijeđe razum i jasne ideje protivu uzbudeña koja zadaje strah. Ostavljajući na stranu govor o tako jakim i gotovo nagonskim osjećanjima, može se, izučavajući stečena osjećanja, lako zapaziti razlika između one snage što stvara misao i osjećajnih stanja. Neka čovjek samo uporedi ono „papagajsko“, čisto intelektualno vjerovanje čifâ palanačkih s istinskim vjerovañem kakvoga dominikanskoga kaludera. Kaluder za to što *osjeća* religioznu istinu može sebe potpuno da žrtvuje, da se liši svega onoga za

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

čim svijet žudi, da pristane na sirotiņu, da muči tijelo i da provodi najmučniji život. Čifta u kojega vjerovanje potječe iz glave, moli se Bogu, ide u crkvu, ali se ne stidi najružnijega sebič-
 ňaštva. Bogat je, a bez milosti postupa sa svojim sirotim slugom koga slabo hrani a traži velik rad. Neka čovjek uporedi socijalizam kakvoga našega čovjeka s pariskih bulevara koji se ne bi lišio nijednoga zadovoljstva niti troška kakvoga iz čiste sujete, s onim istinskim socijalizmom Lava Tolstoja koji, i ako plemićkoga roda, bogat i genijalan, živi životom ruskoga selaka. Otuda i misao da je smrt neizbježna kod većine ljudi ostaje apstraktna. Ta, na kraju krajeva, utješna i blaga misao, koja može najlakše da ublaži u nama slavoľubiva osjećanja kao što su oholost i sebičnjaštvo, koja može da presuši izvor naših jada, patnja, nema nikakva utjecaja na naše vladanje. A kako bi i bilo drukčije, kad ňu *osjećaju* osuđeni na smrt tek u posljednjem času? „Ta je misao bila uvijek u njegovoj pameti ali vječito neodređena i opća, na ňoj se nije mogao nikako zaustaviti. I dokle se tresao od užasa i crvenio kao vatra pri pomisli da će skoro umrijeti, on je nevoljno brojao prečage na rešetki sudske zgrade, čudio se da je jedna prečaga bila slo-
 mljena i pitao se da li će je opraviti... tek u večer toga posljednjega i žalosnoga dana misao o njegovu očajnom položaju i strašnome kraju pojavi se u njegovoj glavi u svemu užasu svome; do toga časa on je samo neodređeno vidio da može brzo umrijeti“).

Nije potrebno navoditi druge primjere. Svaki može u svojoj prošlosti naći mnogo karakterističnih fakata koji će utvrditi naše zaključke. Ne, misao sama sobom nije snaga. Kada bi sama postojala u svijesti, ona bi bila snaga. Ali kako misao dolazi u sukob s osjećajnim stanjima, ona mora da pozajmi za borbu snagu koju nema od osjećanja.

(Nastaviće se).

*) Dickens. *Oliver Twist*. Hachette 1883. sv. LII.

ОСЈЕНЕ I ПРИКАЗИ.

Новий сборникъ статей по славяновѣдѣнію. С. Петербургъ, 1905.*)

Od silesije ruskijeh kńiga, koje se s dana na dan objelo-dańuju, malo je koja prikazana u našoj štampi, da ne rečem ni pomenuta, i ako ih je mnogò važnijeh barem što se nas poblize tiče. I ja sam se latio ove kńige, da je prikažem u „Srdu“. Kńiga je velika i ogromna i po značaju i po sadržini, a broji ništa meñe nego LXI+506 plus LXI stranica, a k tomu su nadodati portreti Lamanskoga i četiri grupe portreta suradnika ovoga zbornika, te još i dvije tablice, koje prikazuju davne znakove pisma. Kako se i u samom natpisu kńige vidi, sadržina je veoma opsežna i raznovrsna, opšteg haraktera te prigodna, a kako „Новое Время“ kaže, od mañe je naučne vrijednosti nego li ona u „Zborniku“ od 1883. godine. To nama ipak ne će smetati ništa, a niti nam je namjera ocijenivati ovo djelo s toga (t. j. naučnoga) gledišta; mi ćemo ga samo prikazati obrativši osobitu pažńu onijem člancima, koji se više mañe nas tiču, a drugo ćemo samo prelistavajući pomenuti.

Najprije je spisak radova Lamanskoga i to hronološkim redom od 1854. do 1904. godine, a na broju ih 392 bez onijeh, što još ne ugledaše svijeta i bez neizdatijeh universitetskijeh kursova, a broj svijeh skupa iznosi do 471, u što se, naravno, računaju i najmañi članci po časopisima, te i izdaña, koja su izišla pod redakcijom Lamanskoga. Ovo je sve lijepo i marljivo sabrao Draganov, na što je još nadodao i gradivo za biografiju svoga velikog učiteļa.

Zbornik je sastavilo 28 učenika Lamanskoga počamši od Zigeļa pa sve do Lukjanenka, medu kojijem su i dobro poznati Brant, Florinski, Pjetuhov, Ilinski, Radčenko i dr. Nego da spomenemo žlanke, koji nama izgledaju važniji i interesniji uzi-

*) Новий сборникъ статей по славяновѣдѣнію. Составленный и изданный учениками В. И. Ламанскаго при участии ихъ учениковъ по случаю 50-лѣтїя его учено-литературной дѣятельности. С. Петербургъ. Типографїя Министерства Путей Сообщенїя. 1905.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
Ј
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

majući slobode kazati, da ima i takovih, koji nas nikako ne interesuju i ne zanimaju, pa ma i koliko za druge bili važni.

Interesantniji su članci: o karakteristikci Rigerera od Budilovića, iz slavenske crkvene hronike u 1902. g. Voskresenskoga, o dubrovačkomu statutu 1272. g. od Florinskoga, gradivo za istoriju ugarskijeh Rusa (stara vjera i unija u XVII—XVIII. v.), od Petrova; zatim su zanimivi članci: o Miklošiću od Draganova, o Helečićkom i Husu od Jastrebova. Osim članka Uspenskoga o davnijem znakovima pisma ima još i razpravica jezičnih, gramatičkih, kao n. pr. članak Ilinskoga o „jednom slučaju gramatičke analogije u srpskom jeziku“. Pomenuvši da je u zborniku još po koja bibliografska i etimološka opaska, pa štogod i etnografsko, nećemo zaboraviti ni starinske zapise i gradu; u kratko ćemo kazati: u njemu je svega po malo.

Ovo bi, dakle, bilo pregledno i kratko spomenuto što je u ovoj knizi u opće napisato, i kako joj je raznovrsna sadržina, a sada ćemo da nekoje članke, koji nas više zanimaju, ako ne u detaļe, a ono barem onako nešto поблиže prikazemo.

Budilović u svome članku o *Rigeru* hoće da odgovori na pitaње: u čemu sastoji Rigerova zasluga i zašto su dužni Česi pa i drugi Slovjeni zahvalnost ovomu velikomu čovjeku? On tu prije svega kaže o njegovomu rodu, pominje godinu rođenja pa nauke i prvu obuku u nemačkim gimnazijama te njegovo slušaње filozofije i prava na universama u Beču i Pragu. Riger je tada imao prilike da nadopuni i usavrši svoju uļudenost proputovavši slovjanske zemļe u Austriji, pa Italiju, Francusku, Holandiju i dr. Ne smije se mimoići ženidbu Rigerovu g. 1853. s ќerom Palackoga, s kojijem se je on još prije družio i za burnijeh 1848-49. godina. Ta je sveza bila veoma korisna i po samoga Rigerera, kao i po čitavi češki narod, iz ove je izašo češkoj jedan ženijalni istoriograf i jedan sjajni govornik i organizator narodni. Riger kao govornik nije imao premea ni u Beču ni u Pragu; bogatstvo je sadržine jednako riječima i divnom formom, puno je pojetskoga kolorita, a iskren je i pravedan, dok je sve oživļeno neobičnom i izvanrednom energijom. Jedna mu je cijel bila, patriotizam i gotovost na svaku žrtvu za dobro Češkoga naroda, a to se je ponajboļe pokazalo u njegovom zavještaju „Momu narodu“, s kojijem je istakao metu

cijeloga svoga života, te ostavio bogatu svotu od 200.000 kruna u kulturne svrhe češkoga naroda. On nastavla rad Jugmana Kolara, Šefarika, Čelakovskog, Palackog samo što se on s toga naučno-literarnog polja zavezio i na ekonomsko-političko. Tu se podižu klubovi, razne „Besjede“, teatri, sprovada se organizacija Čeha na ekonomskom polju podizanjem štedionica, banaka, akcijonarskijeh udruženja, a to oslobađa Čehe od nemačkog kapitala i eksploatacija. U češkoj literaturi izdaje se g. 1867. Češka Enčiklopedija, koju je on do kraja doveo, u XI. tomova saradnom svijeh češkijeh naučnika. Pa što se nije u Češkoj za Rigeru podiglo, što se nije ustanovilo? A „Školska Matica?“ Dugo bi bilo iznašati sve o Rigeru, što se u ovomu članku nalazi, a više maše sam Riger i njegov rad nije ni kod nas baš nepoznat. Mi znamo, koliko je pok. Strossmayer uradio za Hrvate i koliko je skroz potrebnijeh ustanova on podigao. On nije mogao ono što je Riger, jer, osim drugijeh veoma važnijeh uzroka, i taj je, da je bio sam, a ne samo ne pomognut od svojijeh, nego mu se je pače i osujećivalo, kako mu je odista mnogo šta i bilo osujećeno. Ako bi ko promislio čemu ja u ovomu prikazu pomišem Strossmayera i čudio se, meni se čini da bi bilo neopravdano, jer je ovo mislim, baš zgodno, sjećajući se još svježje, da je „Новое Время“ o Strossmayerovoj smrti nazvalo ga „hrvatskijem Rigerom“. Epoha je Rigerova period češkoga preporodaja, na kojemu je sagrađen vas današnji rad, — da se poslužimo riječima pisca ovog članka, — „darovitog, jakog, energičnog dijela našega plemena“.

*

G. Voskresenski u članku „*Iz slavenske crkvene hronike 1902. g.*“ govori o srpskom narodno-crkvenom kongresu u Karloveima. Ovaj nam je kongres dobro poznat, o nemu se je moglo mnogo čitati po našijem novinama, tu su se pisali dugi i dugi članci i bio je svakako ocijeñivan. Ovdje i sami pisac navodi neke izvatke iz „Crkv. Vjesnika“ 1902. br. 37, i iz „Zastave“ 1902. br. 150, da navede barem dva mišleña o tom saboru. Da se pravo reče sud o tom kongresu, potrebno je pogledati pri kakvijem se je prilikama ovaj sastao i baciti pogled na djela-

tnost svijeh predašnjijeh narodno-erkvenih zborova. Veselovski zato navodi članak „Jedan pogled na avtonomne prilike u Karlovačkoj Mitropoliji i rad poslednjeg sabora narodno-erkvenog“ iz „Hrist. Vjesnika“ 1902., br. 677. i reflektuje, te govori o samomu zboru i radu njegovom.

*

God. 1890.—1891. bio je A. L. Petrov u Ugarskoj, gdje je iz raznijeh arhiva i biblioteka sakupio dosta podataka o *Rusima u Ugarskoj od XVI. do XVIII. vijeka*. Dok se to spremalo za izradu nekog djela, pojavila se misao izdaća Zbornika u čast pedesetobljetnice naučno-literarnog rada Lamanskomu, te je to gradivo g. Petrov izdao u ovome Zborniku kao članak „Materijal za istoriju ugarskijeh Rusa“. Glavni je dio svega toga „Stara vjera“ i unija u XVI. — XVIII. vijeku. Pisac se raduje, da pravoslavlje još nije iščezlo kod toga naroda i da se je do tridesetijeh godina XVIII. vijeka (1733.—35.) sačuvala kod tijeh Rusa pravoslavna vjera i jerarhija, na čelu koje su stajali Maramoroški episkopi. I pisac pogledom na to saopštjuje neke nove podatke o dvama posljednjem pravosl. episkopima, Josifu Stoiku (Стойковъ) i Dositiju Teodoroviću.

Priopćuje podatke, koje je sabrao u Maramoroškom arhivu, pa u Budipeštanskom i dr. Izneseni su dakle podaci, koji će dobro poslužiti svakomu, koji bude namjeravao pisati kaku povijest o ugarskijem Rusima, jer će ovdje naći nešto i o narječju Ugro-rusa, o prošlosti pravoslavlja, povjesnih crtica, o rutenima karpatskijem (od *Lučkaja* porodično ime *Matjacko*, nazvao se sam po mjestu rođenja *Lucska**)), pa o pokretu Vlaha i Rutena, što je sve prikazano raznim priopćenim pismima, izvacima iz raznijeh arhiva.

*

*) Iz same Lučkajove „Historia“ (t. VI. str. 176, 197 — 203, 204): Michaël Lutskay e convictu Viennensi, ubi studia theologica finivit, egressus, mox eodem anno (1816) M. Varadini circa festum S. Demetrii S. Ordines suscipit et 24 Nov. a 1817 in ecclesia parochiali N. Lutskensi promotias habet et ibi qua cooperatur, manet - - - A. 1817. 20 Jan. Lutskay Ungarinum venit in cancellaria applicatur et 26 Martii in bibliothecario et archivario constituitur, (Ovo je, da se zna ko je bio taj Lučkaj).

Sad smo na „*stranici iz istorije leksikografije crkvenog slavenskog jezika i novog bugarskog pravopisa*“, što g. P. Draganov priopćuje iz do sada ne opaženog *Miklošićevog* članka, koji je izašao na bugarskom jeziku u listu „Цариградскій Вѣстникъ (19 поемврія 1849 година В. Четъ 7ѣ, стран. 4. Издава ся всяка сѣдбота. Издава П. Андреовъ въ своя-та кни гопечатница).

Miklošić tijekom člankom pruža nam gradivo za istoriju leksikografije crkvenog slovjenskog jezika, pokazuje nam važnost tog njegovog rada na riječniku, za sve Slavene, a nuzgredice prikazuje nam kako nema među Slavenima u opšte uzajamne knjižarske trgovine, te se još javlja kao ortograf novog bugarskog jezika, t. j. kakav *bi imao da bude* novi pravopis, jer on je odrješit protivnik svake ortografske novosti. Miklošić stoji čvrsto na etimološkoj osnovi, i on je „relfni“ protivnik „ortografičeskoj raspušćenosti“ u svakoj literaturi, a ponajpriče u jednoj malenoj kao što je bugarska. G. Draganov pečatao je taj Miklošićev članak iz „Carigr. Vjes.“ najprije u bugarskom pa uporedo tijekom u ruskom jeziku, ili bolje, u ruskom prijevodu, poprativši ga s nekoliko primjedaba. Taj je članak Miklošić naštopao u Carigradu u vrijeme svoga boravljenja tamo, kad je sabirao materijal za svoga „*Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusi. (Viennae, 1858.)*“

*

Zadnji članak, na koji ćemo da se još osvrnemo u ovom prikazu, jest *Dubrovački Statut 1272 g.* izdat po Bogišića i Jircčeka. Članak je potekao iz Pera T. D. Florinskoga, a razdijeljen je u dvije stavke, u opšti pregled, i u prikaz slavenskog elementa u ovom statutu. U opštem se pregledu kaže kako je Dubrovnik „poluslovjenski, polutalijanski“, igravši za dugo vrijeme veoma znamenitu ulogu na Jadranu i Balkanu, privukao k sebi mnoge naučnike, da se zanimaju nim i njegovom prošlosti, a ti su: Bogišić, Jircček, Gelčić, Lubić, Majkov, Makušev, Matković, Medo Pucić, K. Vojnović, Jagić, Pavić i dr.

Pisac nam za vrijeme u nekoliko kratkijih poteza prikazuje sadržinu statuta i kako je razdijeljen istaknuvši, da je to jedan od najboljih pravničkih zbornika u jugozapadnom Slovjentvu.

Pisca zanima jedna strana toga statuta, a ta je, da li je moguće otale izvući po koje elemente iz slovjenskog prava i koji bi to bili. Da se to uradi potrebno je, veli pisac, prije svega jasno pokazati, kako je silna bila slovjenska narodnost u Dubrovniku u eposi sastavljena statuta 1272 g. pa još za dopune ovoga, unese krajem XIII. v., XIV. i na dalje. Samo to, što su i statut i dodaci bili napisani latinskijem jezikom, ne može da udovoli toj želi, ne može da nešto pokaže, jer je latinski jezik bio gospodarski i naučni i u ono vrijeme, kad je slovjenski element prevladao romanskim, a to u XV-XVI. vijeku. I s toga je neophodno potrebno obratiti se k istoriji. Tu je pojava slaveno-srba (славено-сербовъ) u Dubrovniku, a po Dubrovačkim letopiscima prvi se slavenski naseljenici javljaju u Dubrovniku krajem VII. i polovinom VIII. vijeka. Poslije nekoliko podataka o slavenskom elementu u Dubrovniku, g. Florinski ističe riječi *stanak* (stancium) i *vražda* (vrasda), koje su i u latinskom statutu sačuvale svoj slavenski naziv.

*

Mi smo s ovijem svršili ovaj prikaz i pokazali što sve ima u ovoj knizi. Nego moramo napomenuti, da u članku g. Florinskoga ima nekoliko istoričkih netačnosti, gdje se on poslužio knjigom B. Makuševa „Изслѣдованія объ историческихъ памятникѣхъ и бѣготописателяхъ Дубровника“ (Сбп. 1867. 2-3). Ondje, naime, gdje kaže o slav. elementu u Dubrovniku on ovako doslovce veli: „въ 1050 г. Степанъ Кренимировичъ, король Хорватин и Далмацин, даритъ дубровничанамъ Жупу (Breno), Гружъ (Gravosa), Рѣку, (Omblu) и Затонъ (Malfi) . . .“ (str. 496) dočim nam Lujo Vojnović u „Vodu kroz Dub. i okol. mjesta“ str. 7 kaže: Godine 1050 srpski župan Vojislav pokloni Dubrovniku Gruž, Rijeku, Šumet, Zaton sve do Orašca, a na istoku Župu.“ Osim toga to je sve lijepo rečeno u Adamovićevoj „Župi“, a ne će biti na odmet ni to spomenuti, da nam se je jednom tu baš skoro *prof. Jireček*, veoma pohvalno izrazio o radinama g. V. Adamovića. Daļe: въ 1080 г- далматскій король Сплвестръ подарилъ имъ острова: Колоченъ (Calomota) Лопудъ (Mezzo) и Шишанъ (Giupana)!!., dočim mi znamo ovo :

„Malo docnije od sina mu Mihaila dobi mlada općina ostrve Daksu, Koločep, Lopud, Jakljan, Grudu i sv. Andriju“ (Vojnović cit. isto). Iznijeli smo samo ovo naglasujućí, da ima još po koja netačnost, ali mi se tijekom sada nećemo da bavimo, nego ćemo da istaknemo, svoju želju, da bi se naši listovi pokatkada zanimali za ruska izdańa i pubhkacije, kojijeh, Bogu hvala, ima dosta, ali se kod nas o njima ne zna ništa, ma da je tu često i o nama riječ.

Beč, krajem marta 1905.

Frano V. Kulišić.

BILJEŠKE.

KNIŽEVNOST.

Jedna okružnica dubrovačkoga arhiepiskopa Nikole Bana parosima dubrovačke i stońske dieceze.

„Molto Rendi in Cristo Fratelli

Colla presente nostra Circolare siamo a parteciparvi gli ordini ultimamente ricevuti da S. E. il Sig.r Governatore Generale dell' Illirico, acciò il primo giorno di Festa nel tempo solito della, Messa facciate saperli al popolo alla cura vostra affidato. Questi ordini vertono sulla Conscrizione, la quale all'avvenire si hà da fare anche in questo distretto di Ragusa a tenore delle leggi Francesi; E perchè da ognuno si sappiano le condizioni, e gli avvantaggi, vi compiacerete di esporre i sentimenti stessi di S. E., che sono li seguenti.

//Che tutti quelli, che saranno chiamati alla Conscrizione tireranno alla sorte, onde in questa maniera nessuno possa sottrarsi, ne lamentarsi, per esserne in ciò tutti generalmente interessati.

//Che lo Stato Militare in nessuna parte è più considerato, che in Francia, in nessun luogo il Soldato e più dolcemente trattato. meglio nudrito, o vestito, e in somma in nessuna parte è meglio ricompensato.

//Che tutti i Soldati colla loro buona condotta, e coi loro fedeli servizii arrivar possono al grado di ufficiale, e che in Francia non vi è soldato per tutta la vita, anzi dopo aver eseguito il proprio dovere ognuno rientra nella sua famiglia colle prove della benevolenza del Sovrano, e la stima de' suoi concittadini, e quantunque tutti Sudditi sian figli dell'Imperator Napoleone più particolarmente lo sono i Soldati, che dividono le sue glorie, e sono a parte de' suoi benefizii.

//E finalmente, che questa Conscrizione si farà con tutta la moderazione e giustizia, e la sorte sola deciderà quelli, che dovranno partire, e che i Conscritti saranno chiamati a contribuire alle glorie delle armate Francesi, e a percepire le ricompense, che l'Imperatore con liberalità comparte ai suoi bravi, e valorosi soldati.

Colla più dolce, ed insinuante maniera rappresentate ai fedeli l'obbligo, che li corre verso il proprio Sovrano, a cui per tutte le ragioni devono tributargli rispetto ed ubbidienza alle sue Leggi. Questo ce lo comanda Iddio, e la Religione ci istruisce di questi doveri, dai quali nessuno può esimersi. Con questo atto di ubbidienza serviranno un Monarca, che è continuamente occupato a felicitare i suoi popoli, e che hà sempre condotto le sue armate alla gloria, ed alla vittoria.

Dalla docilità de' nostri fedeli ci compromettiamo, che ognuno si mostrerà rispettoso, ed ubbidiente à queste Sovrane disposizioni, e si impegnerà a servire un Eroe si grande per poter godere dei benefizii, che portano seco le Aquile Francesi.

Vi raccomandiamo la sollecitezza di trasmettere la presente da Parroco in Parroco, secondo l'ordine disposto, e vi auguriamo dal Sig.e Iddio ogni felicità.

Delle SS. VV.

Ragusa li 29 Settembre 1811.

Aff.mo in X.to, come Fratello
N. Arcivescovo di Ragusa."

Arhijepiskop Nikola Ban bio je veliki prijatelj Francuza. Kad je na 8 oktobra 1810 polagao zakletvu vjernosti francuskoj vladi, izrekao je pred francuskijem upravnikom Dubrovnika, Trogiranom Dominikom Garašinom ovaj govor:

"Niente di più grato e giocondo tanto a me quanto a tutto il mio Clero, che il potere solennemente testificare al massimo de' Sovrani Napoleone il Grande la dovutagli fedeltà ed ubbidienza. Questi sono i doveri d'un vero suddito verso il suo Monarca, le di cui savie, pie, e Cristiane Costituzioni devono muovere tutti ad un' esatta osservanza Unitamente pertanto al mio Clero eccomi pronto a giurare ubbidienza e fedeltà al nostro gloriosissimo Sovrano in riconferma della vera sudditanza, che ci renda figli affettuosi di un Imperatore si caro Napoleone il Grande." (Iz jednoga rukopisa vikara Dominika Sokolića).

Imaćemo još prilike progovoriti o opoziciji jednog dijela svećenstva prilikom ovoga polagaña vjernosti.

Pjesme Arde Karabegovića. — Drugovi mladoga pjesnika Avde Karabegovića u Aleksincu, izdali su, za spomen rastanka iz učiteljske škole, prvu zasebnu knjigu Avdinih pjesama, koje su do tad bile razasute po raznim srpskim listovima. Knjigu toplo preporučujemo.

Srpski umotvori u prijevodima. — U "Ország-Világ-u" izašla je Milecina pjesma: Jednog prolećnog dana; u istom listu Jov. Dučića: Drama; a u "Jevendö" pjesma M. P. Šapčanina: Ko si ti, — sve u mađarskom prijevodu od Stevana Dorića. — U praškom listu "Politik" preveden je Veselinovićeve Čiča Pera. Prijevod je od Lubice Kulpin. Slovenačke "Narodne Novine" donijele su od istog pisca u slovenačkom prijevodu poznatu pripovjetku: "Bača". — "Oesterreichisch-Ungarische Revue" (3. i 4. Heft, 32. Band) preveo je Dr. Milan Savić 71. Zmajev Đulić. — U "Nuova Rassegna" izašle su u talijanskom prijevodu iz pera Umberte Griffini dvije srpske narodne pjesme; Jakšići kušaju lube i Orañe Krajevića Marka.

PROSVJETA.

Srpski Universitet. — Universitetski Senat Srpskog Universiteta u Beogradu izabrao je upravu universiteta za ovu godinu: za rektora Simu Lozanića, za prorektora Savu Uroševića, za dekane: dr. J. Cvijića (fil. fak.), Nikolu Stamenkovića (teh. fak.), dr. Milića Radovanovića (pravni fak.); za prodekane: Lubomira Jovanovića (fil. fak.), Andru Stefanovića (tehn. fak.), dr. Živojina Perića (pravni fak.). Za sekretara universitetskog izabran je Živ. O. Dačić, dosadašnji sekretar Velike Škole, a za pisara Vlad. Mihajlović, dosadašnji pisar Velike Škole. — Naknadno su još izabrani redovnim profesorima: Jefta Stefanović za teh. fak., Andra Đorđević i Giga Geršić za pravni fakultet. — Za vanredne profesore izabrani su: u pravni fakultet dr. Boža Marković, dr. K. Kumanudi i dr. Čeda Mitrović; u filozofski

fakultet, Boža Prokić, dr. Marko Leko, dr. Stanoje Stanojević, Pavle Popović, dr. Branislav Petronijević, dr. Aleksander Belić, Nikola Vulić, dr. Jovan Skerlić, dr. Živojin Đorđević, Milan Nedeljković i Kosta Stojanović. Za docente: na pravnom fak., Drag. Arandžević, na filozofskom dr. Vasilije Đerić i M. Trifunac; u tehnički dr. Stevan Marković i Dragojub Spasić.

RAZNO.

Rusko Geografsko društvo sprema se na istraživanje Chatanga velike Sibirske rijeke pod upravom astronoma O. Bucklunda. Ovo je istraživanje već davno bilo započeto, ali je god. 1874., kad je to istraživanje vodio Czekanowski, prekinuto, Ekspedicija će nastaviti istraživanje u predjelima tijeka ove rijeke, ali će osim toga istraživati još neka bajna jezera i rijeke.

* * *

Amerikan o amerikancima. — Jedan američki novinar pripisuje dvama uzrocima dekadencu američanske literature: uplivu žena, koje ljube sve što je lijepo, skladno i crkvene govore; a zatim američkom duhu, koji se jedino brine za trgovinu i industriju. On kaže: Tajna je želja Engleza da bude lord; Francusa, da bude članom akademije; Nijemca, da napiše jednu veliku knjižurinu o dijalektima turanskih plemena. Ove ambicije podižu i prosvjetljuju život. Ja sam dugo vrijeme tražio formulu, da karakterišem Amerikanca, ali je nijesam našao. Jednom čitajući oglas jednog osiguravajućeg društva nabasah na ovu frazu: „Živjeti što udobnije i dobivati što više, to je velika ideja, koju mi imamo“. I to je zbilja ideal svakog Amerikanca, a dade se još i ovako definovati: mnogo i dobro jesti, imati veliku kuću, lijepih odjeća i pretežan društveni položaj. Očito je, dakle, da narod, koji ima takovih težnja, ne može imati znamenitu književnost,

ČITUĀA.

† *Josip Juraj Strossmayer.* (4. Febr. 1815. † 8. Aprila 1905.) — Na 8. Aprila, u subotu poslije podne preminuo je u Djakovu u dubokoj starosti veliki sin hrvatskog naroda, vladika Josip Juraj Strossmayer. Negovo ime, poznato daleko i preko granica malene mu otačbine, proslavilo je i ime hrvatskog naroda, koji se s njime dostojno ponosio. Cio svoj život radio je na dobro svog hrvatskog naroda; bio mu je pravi Mecena. Ali plemenita duša i bratsko srce ovog velikana nije zaboravljalo ni ostalu svoju braću slovene: Srbina, Slovenca i Bugara. Kolikogod je teška njegova smrt za braću Hrvate, toliko je opet osjetljiva i za ostale Slavene.

Na kulturno-prosvjetnom polju radio je Strossmayer neumorno, uvijek sa devizom „prosvjetom k slobodi. Jugoslovenska Akademija Nauka, glasovita i dragocjena Galerija slika, a da i ne govorimo o velikim zaslugama za zagrebačko sveučilište, sve je to djelo velikog Strossmayera. Potpore mnogim zaslužnim i književnim ljudima, stipendije dacima, dijelio je sve od svoje mladosti pa do smrti. Ne uzimajući njegov politički život, dosta je samo ovo, što je uradio na kulturno-prosvjetnom polju, pa da njegovo ime ostane kao najtrajniji i najsvjetliji spomenik narodnog života hrvatskog.

Vječna mu uspomena!

* * *

† *Prof. dr. Kral.* — Omadne je preminuo u Beču poslije dužeg bolovanja redovni profesor istorije starog vijeka na bečkom universitetu dr. Jakov Kral. Rodio se god. 1857. u Volosci. Rodom je Slovenac, a pošto je svršio beški universitet, pronoviran je g. 1879. za doktora filozofije. G. 1881. postao je privatni docent a zatim profesor. U isti mah bio je i kustos zbirke papira u dvorskoj biblioteci.

